

วิจารณ์วรรณกรรมเรื่องคนขี่เสือ*

การอ่านวรรณกรรมชิ้นใดก็ตาม จะอ่านแต่เพื่อให้รู้ว่าผู้เขียนมุ่งแสดงสิ่งใดแต่เพียงประการเดียวนั้น ย่อมมิใช่การอ่านที่ถูกต้อง เพราะว่ากว่าที่นักประพันธ์จะสามารถแสดงถึงความคิดหลักของเขาออกมาได้ เขาจะต้องหาสิ่งประกอบอื่น ๆ มากมายเพื่อเป็นสิ่งที่เสนอความคิด องค์ประกอบเหล่านี้ก็คือ ฉาก ตัวละคร เหตุการณ์ โครงเรื่อง บทสนทนา เป็นต้น ผู้แต่งจะต้องนำสิ่งเหล่านี้มาผสมผสานกันให้เกิดความพอดี อย่างเช่นเรื่อง *คนขี่เสือ* นี้ ความคิดหลักของผู้เขียนจะไม่สามารถแสดงออกมาอย่างเด่นชัดเลยถ้าหากผู้เขียนไม่สามารถสร้างตัวละครและเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้นมาอย่างแนบเนียน เรื่องคนขี่เสือนี้ ผู้เขียนได้แสดงถึงความเชื่อถ้อยอย่างมั่งมายของชาวอินโดในประเทศอินเดียในเรื่องการแบ่งวรรณะ และท้ายสุดความเชื่อนี้ถูกทำลายทำลายลงโดยฝีมือของบุคคลผู้อยู่ในวรรณะอันต่ำต้อยคือวรรณะศูทร บุคคลผู้นี้ไม่มีชื่อเสียงไม่มีอะไรโดดเด่น นอกจากเป็นช่างปะซ่อมหม้อไธรรมคาคนหนึ่ง

ความสำคัญของเรื่องทั้งหมดรวมอยู่ที่ตัวละครเอกคือ กาโล เขาเป็นบุคคลที่น่าศึกษาและใส่ใจเป็นพิเศษ วิวัฒนาการของตัวละครผู้นี้เป็นสิ่งที่ชวนติดตาม เพราะนำไปสู่ความคิดหลักของเรื่อง ดังนั้นขอบข่ายของการวิจารณ์วรรณกรรมชิ้นนี้จะเน้นที่วิวัฒนาการของกาโลมากกว่าสิ่งอื่น ขณะเดียวกันก็จะพยายามหยิบยกเหตุการณ์ ฉากต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงของตัวละครผู้นี้

“คนขี่เสือ” มีชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า *He Who Rides a Tiger* เป็นชื่อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความคิดหลัก (Theme) ของเรื่อง เพราะเปรียบเสมือนกุญแจดอกสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ในเรื่องมากขึ้น สิ่งที่จะพึงเคยมีได้คือการตีความชื่อเรื่องนี้ ชื่อเรื่องนี้เป็นรูปแบบของการใช้สัญลักษณ์ การใช้สัญลักษณ์ (symbol) ในการเขียนวรรณกรรมเป็นสิ่งที่นิยมกันมาก และมีประโยชน์ ในแง่ที่ว่าผู้เขียนไม่ต้องมานั่งบรรยายความอย่างยาวเหยียดว่า เรื่องนี้

* สำนักพิมพ์เสียงเยาวชน (พุดศิกายน ๒๕๑๗) ๕๑๖ หน้า ราคา ๒๕ บาท กร. ภวณี ภักฎาจารย์ เขียน
ทวีป วรคิลก แปล

ความ^{นี้}มีความหมายว่าอย่างใด เขามุ่งแสดงอะไร เพราะการใช้สัญลักษณ์ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการคิดไปได้ไกลกว่าที่ผู้แต่งจะมาอธิบาย เพียงแต่ผู้อ่านสามารถเข้าใจว่าสัญลักษณ์นั้นแทนอะไรเท่านั้น ใน^{นี้}จะยกตัวอย่างการใช้สัญลักษณ์ในวรรณกรรมไทยเรื่องรามเกียรติ์ พระรามเป็นสัญลักษณ์ของความดี ขณะที่ทศกัณฐ์เป็นสัญลักษณ์ของความชั่ว การใช้สัญลักษณ์ทำให้นามธรรมที่จับต้องไม่ได้ มีภาวะเด่นชัดขึ้น ผู้อ่านเข้าใจได้ทันทีเช่นแทนที่จะบรรยายว่าความดีคืออะไรก็ให้พระรามประกอบกรรมดีต่าง ๆ เช่น ความกล้าหาญเสียสละ มั่นคง ผู้อ่านก็จะเข้าใจได้ว่าความเสียสละ กล้าหาญ เหล่า^{นี้}คือความดี ขณะที่เห็นหน้ายักษ์ของทศกัณฐ์ก็รู้ว่าเป็นตัวแทนของความชั่วต่าง ๆ อาทิ ความโลภ ความโกรธ ความหลง

คน^{นี้}เสีย คำว่า “คน” ใน^{นี้}มิได้มุ่งเฉพาะเจาะจงลงไปว่าเป็นใคร แต่เป็นเพียงมนุษย์ธรรมดาคนหนึ่งเท่านั้น แต่ผู้ที่จะ^{นี้}เสียได้จะต้องมีลักษณะผิดแปลกไปกว่าคนอื่นเป็นแน่ เมื่อไม่ผิดแปลกทางกายภาพ ก็คงผิดแปลกไปในทางจิตใจ ความรู้ สึก^{นี้}กิดคิด เพราะผู้^{นี้}เสียได้ย่อมจะต้องกล้าหาญ^{นี้}บ่า^{นี้}บั่น ไม่กลัวตาย คำว่า “เสีย” ให้ความรู้ สึก^{นี้}ถึงสัตว์ที่ร้าย มีผลกำลังเต็มไปด้วยเขี้ยวเล็บ ผู้ที่^{นี้}จะ^{นี้}บ่นได้จะต้องฝึกมันให้เชื่องเสียก่อน หรือมีเงินนกทองยัดมันไว้ให้มัน เพราะถ้าตกลงมากจะกลายเป็นอาหารของมันไป ครั้นจะลงเสียกลางคันก็เป็นเหตุสุดวิสัย จำต้องควบคุมมันต่อไป และใช้ประโยชน์จากมัน แต่เมื่อผู้^{นี้}บ่นรู้สึก^{นี้}ว่าเห็น^{นี้}ดเห็น^{นี้}น้อย หรือเบื่อหน่ายเกินกว่าจะควบคุมมันต่อไปได้ก็มียุทธวิธีเดียวคือฆ่าเสียตัวมันเสีย ขณะที่ผู้อ่านเข้าใจเรื่องมากขึ้นตามลำดับนั้น ภาพของเสียจะค่อย ๆ เติบโตขึ้น ผู้อ่านรู้ว่าเสียนั้นก็คือความเท็จ หรือคาบของพราหมณ์ที่กาโล บุรุษผู้มาจากวรรณะอันต่ำต้อยสวมทับสภาพที่แท้จริงของตนไว้ เสียตัวหรือความเท็จทำให้กาโลมีชื่อเสียงเกียรติยศ เงินทอง ทั้งนี้เพราะเขาสามารถบังคับมันให้เชื่อง คราใดที่กาโลเกิดความไม่แน่ใจในการ^{นี้}บ่นเสียเขาก็รู้สึก^{นี้}ว่ามอ^{นี้}ทัย^{นี้}ตนมันไว้เริ่มสั่นคลอน เหงือก^{นี้}ปาก^{นี้}แตก หวาดผวาไปหมด เขาเกรงไปว่าเจ้าความเท็จที่เขาสวมมันไว้ จะส่งเสียงฟ้องว่า เขาไม่ใช่พราหมณ์ แต่เป็นกาโลข้างปะช่อมหม้อไธธรรมดาเท่านั้น ขณะที่กาโลควบคุมความเท็จออกไปสู่ปากของชีวิตนั้น กาโลเริ่มเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ใน^{นี้}บ้าน^{นี้} และเรียนรู้วิธีบังคับตัวเองให้รักษาสมดุhyแห่งการนั่งบนหลังเสีย ใน^{นี้}บ้าน^{นี้}ปลายกาโลพบว่าชัยชนะของเขามี^{นี้}ต่อ^{นี้}อยู่ตรง^{นี้}ที่เขาสามารถ^{นี้}บ่น^{นี้}เสีย และเอาประโยชน์จากมัน แต่อยู่ที่ว่าเขา^{นี้}รู้วิธีฆ่ามัน กาโลได้ฆ่าเสียตัวมันเสีย คือทำลายความเท็จ ประกาศความจริงว่า ตัวเองเป็นใคร มาจากไหนสิ่งที่กาโลได้รับมิใช่ทรัพย์สินเงินทอง แต่คือความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง แต่ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดสำหรับกาโลก็คือ เขาพบว่าจันทร์เสี้ยวบุตรสาวของเขานั้นเป็น^{นี้}ทรวง^{นี้}แห่งความรัก ความศรัทธาในการดำรงชีวิตอยู่ของเขานั่น เข้าใจเขาและชื่นชมต่อการกระทำของเขา

เมื่อเปิดฉากผู้อ่านจะได้รู้จักกับชายจากคนหนึ่งมีสารรูปไม่ชวนดู

“...แต่กาโล ซึ่งแปลว่าคำสนิ^๕ทน ความหมายตรงเผงกับผู้เป็นเจ้าของข้อผิดของเขามีสนิ^๕ตานิเหมือนน้ำหมึก....ผมเขตรตรงกลางกระหม่อมในวัยกลางคนบางจนกระทั่งผิวหนังตรงนั้นกลางเป็นวงกลมสีน้ำตาลอ่อนใส” (หน้า ๒) เป็นผู้ที่ใช้แรงงานอย่างอดทน และไม่เคยพำปอนต่อว่าของตน กาโลเป็นชื่อง่าย ๆ คด ๆ ของพวกวรรณะศูทรที่มีอาชีพเพียงช่างตีเหล็ก กาโลมิได้มีชะตากรรมลักษณะพิเศษไปจากคนปะหม้ออื่น ๆ หรือมีลักษณะที่สื^๕พันผู้พลิกประวัติศาสตร์นับพัน ๆ ปีของอินเดียเพียงมี กาโลเป็นคนยากจน หาเช้ากินค่ำ ขยันหมั่นเพียร ขี้ขลาดมีเล่ห์เหลี่ยม กาโลภูมิใจในศิลปะแห่งงานฝีมือของเขา เขาเป็นคน ๆ หนึ่งในจำนวนคนนับล้านของอินเดียที่ยอมรับ (conform) กับสภาพที่ถูกกำหนดด้วยวรรณะ พอใจความเป็นอยู่ ไม่ได้ดิ้นรนเพื่อภาวะที่ดีกว่าเดิม หรือสงสัยว่าทำไมตนจึงต้องปฏิบัติตามกฎการแบ่งวรรณะ สิ่งที่ผู้แต่งเน้นอย่างมากในตัวของกาโลก็คือความรักต่อครอบครัว โดยเฉพาะต่อจันทรเลขาบุตรสาว และงานอาชีพของตน สิ่งที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งก็คือกาโลไม่สู้เคร่งต่อศาสนา กาโลไม่เคยสวดอ้อนวอนขอความมั่งมี ขอลาภยศทุกสิ่งที่กาโลทำได้ต่างหากคือความพอใจที่เขาได้รับ

ผู้ประพันธ์ได้เล่าย้อน (flash back) ไปถึงสมัยที่ภรรยาของกาโลยังมีชีวิตอยู่ เราได้เห็นความรัก ความเข้าใจของ ๒ สามีภรรยา เราแลเห็นความพอใจในชีวิตสมรส ความพอใจในตัวของภรรยาของเขา ปัญหาทางเศรษฐกิจหรือความผูกพันกับเพื่อนมนุษย์อื่น ๆ ดูเหมือนกาโลจะไม่รู้จัก หรือรู้สึกถึง จนกระทั่งเมื่อภรรยาตาย กาโลมีบุตรสาวคือจันทรเลขามาแทนที่ ผู้แต่งจำเพาะจะให้จันทรเลขาเกิดมาไล่เลี่ยกับระยะที่มารดาตายลง เพื่อให้ความรักที่กาโลมีต่อภรรยาของเขาถ่ายทอดมาสู่จันทรเลขา ความสัมพันธ์อันเร้นลับระหว่างจันทรเลขากับกาโลเริ่มขึ้นตั้งแต่จันทรเลขายังไม่เกิด ดูประหนึ่งว่าจันทรเลขาคือความสำนึก หรือสิ่งสูงสุดบางอย่างที่กาโลใฝ่หา แต่ไม่อาจอธิบายได้ว่าเป็นอะไร เราจะเห็นว่ากาโลเตรียมตัวเตรียมใจต้อนรับจันทรเลขาอย่างเต็มที่ เมื่อกาโลแต่งงานได้ ๔ ปี ภรรยาเขาตงทอง กาโลคิดตงข้อให้แก่ลูกที่จะเกิด ขณะที่กำลังปะหม้อน้ำให้แก่พราหมณ์แก่ ๆ คนหนึ่ง พราหมณ์คนนั้นได้ตงข้อให้แก่ลูกของกาโลว่า “...ถ้าเป็นลูกชายก็เรียกว่า อภิชาติ ถ้าเป็นผู้หญิงให้ชื่อว่า จันทรเลขา...” (หน้า ๓) ข้อทั้งสองนี้เป็นข้อที่พวกวรรณะพราหมณ์นิยมใช้กันอย่างยิ่ง วันนั้นเป็นวันเดียวในชีวิตของกาโลที่ปะหม้อโดยไม่รับค่าจ้าง และยังทำงานนั้นอย่างประณีต เพื่อเป็นค่าตอบแทนที่พราหมณ์ตงข้อให้แก่ลูกของเขา ข้อทั้งสองเป็นข้อของคนต่างวรรณะมีสำเนียงไพเราะ ผิดกับข้ออื่น ๆ ของพวกวรรณะศูทร ข้อจันทรเลขา มีความหมายในคำสูงส่ง

จันทร์ หมายถึง ดวงจันทร์ อันเป็นสิ่งที่สูงลอยอยู่บนท้องฟ้า ส่องแสงเป็นทางแก่ผู้เดินทางในยามค่ำคืน การตีความหมายจากชื่อจันทร์เสี้ยวทำให้คิดว่ากาโลมีความปรารถนาอันเร้นลับที่เขาไม่อาจจะอธิบายได้ ดวงจันทร์อาจจะหมายถึงนามธรรมที่ไม่สามารถอธิบายได้ และกาโลอยากจะได้ครอบครอง เราจะได้เห็นว่า กาโลปรารถนาให้จันทร์เสี้ยวเปลี่ยนจากบุตรสาวของช่างตีเหล็กเป็นจันทร์เสี้ยวผู้มีชื่อเสียง นับตั้งแต่การตั้งชื่อเช่นเดียวกับพวกบุตรสาวพราหมณ์ ความพยายามที่จะส่งเสียให้จันทร์เสี้ยวเข้าเรียนในโรงเรียนที่ดีที่สุดในหมู่บ้าน โรงเรียนที่พวกชนชั้นสูงส่งลูกหลานเข้าเรียน กาโลทุ่มสติปัญญาทั้งหมดที่มีอยู่ และกำลังกายเข้าแลกกับความสุขของจันทร์เสี้ยว ความเสียสละของกาโลมีมากเกินไปกว่าความรักธรรมชาติของพ่อที่พึงมีต่อบุตรโดยทั่วไป แต่มันรวมเอาความศรัทธา ความปรารถนา ความหลงใหล ชีวิตของกาโลดำเนินไปในรูปต่าง ๆ ก็เพราะจันทร์เสี้ยว ในขั้นต้น กาโลพยายามจะให้จันทร์เสี้ยวมีความสุขเท่าที่คนในวรรณะเยี่ยงเขาจะทำได้ ครั้นเมื่อสภาพเศรษฐกิจทรุดลง จันทร์เสี้ยวเป็นตัวละครสำคัญ ผลักดันให้กาโลเข้าเมืองหลวง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า กาโลไม่สู้จะเคียดแค้นหรือคำนึงถึงฐานะของตนเท่าใดนัก กาโลจะพอใจกับแรงกาย หยาดเหงื่อ เสียงสุมลม เปลวไฟ แต่เมื่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจบีบรัดเข้ามา ความเป็นผู้ยอมรับสภาพสังคม (conformist) ของกาโลเริ่มคลอนแคลน เขาเริ่มสงสัยในสิ่งรอบตัว เกิดความไม่เข้าใจว่า ทำไมจันทร์เสี้ยวจึงต้องอดอยาก ความสงสัยในเรื่องง่าย ๆ เช่นนี้เอง ทำให้กาโลเกิดความสงสัยเรื่อยไปถึงเรื่องของการแบ่งวรรณะ การแบ่งวรรณะของชาวฮินดูนั้นแบ่งโดยเด็ดขาดนับพันปี โดยไม่มีข้อโต้แย้ง ดูเหมือนว่าพวกสุทธจะยอมรับว่า ตนเองเกิดจากเท้าของพระพรหม จำต้องเป็นเบี้ยล่างตลอดไป ตลอดระยะเวลาพัน ๆ ปี การแบ่งวรรณะคงต่อเนื่องกันโดยไม่มีที่สิ้นสุด ระบบการแบ่งวรรณะได้คูดขี่เข้าสู่สายเลือดของชาวฮินดูเสียแล้ว จากสภาพสังคมที่ปรากฏใน คนขี้สอ เราจะทราบได้ทันทีว่า การถือวรรณะของชาวฮินดูนั้นมันคงเฉียบขาดเพียงใด ลูกโซ่อันไม่เคยขาดตอนของการแบ่งวรรณะได้พันนาการชาวฮินดูไว้อย่างเหนียวแน่น สายโซ่นี้ได้ล่ามขบวนกรดำเนินชีวิตไว้โดยปราศจากข้อยกเว้น ชาวฮินดูทุกคนต้องเดินตามรอยเผ่าพันธุ์อย่างเคร่งครัด ดูเหมือนพวกเขาจะไม่เคยแม้แต่คิดต่อสู้ดิ้นรนเพื่อแสวงหาสิ่งที่ดีกว่า บ่อยครั้งที่เขาต้องสละสิ่งที่รักที่สุด สิ่งที่ดีน่ารักไป เพียงเพื่อจะรักษากฎเกณฑ์ข้อบังคับของประเพณีวรรณะเอาไว้ คนกล้าหาญอย่างกาโลอาจจะมีความซัดเซในสังคมตะวันตก หรือในสังคมอื่นใดที่บุคคลสามารถแสวงหาชีวิตที่ดีได้ แต่คนอย่างกาโลหาได้ยากในสังคมชาวฮินดูเป็นสิ่งที่น่าตระหนกเพียงใดที่กาโลคนในวรรณะสุทธ ช่างตีเหล็กผู้ยากไร้จะใช้ถั่วเพียงกำมือเดียวเป็นอาวุธในการทำลายโซ่ตรวนแห่งวรรณะนั้นเสีย

เมื่อกาโลต์ตัดสินใจละจากจันทร์เลขา ผู้เปรียบเสมือนดวงประทีปของชีวิตมุ่งสู่เตลันนิกาโลกเขาความหวังอย่างเต็มเปี่ยมไปด้วยความหวังที่ว่าเมืองหลวงจะเป็นคู่ข้าวอุ่นน้ำให้เขาและจันทร์เลขามีความสุข กาโลต์เช่นเดียวกับชาวชนบทผู้ยากไร้ทั้งปวง ที่มองดูเมืองหลวงด้วยดวงตาที่เคลือบไว้ด้วยมายา เมืองหลวงสำหรับชาวชนบทก็คือสวรรค์ที่เขาจะบูชาหาทองได้ แต่เมื่อกาโลต์เริ่มออกเดินทางเขาก็เริ่มพบความผันแปรของชีวิต การแก่งแย่งเพื่อความอยู่รอด รถไฟมิได้มีไว้สำหรับคนยากจน แต่มีไว้สำหรับคนมั่งมีใช้เป็นพาหนะไปตากอากาศ เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้กาโลต์เริ่มมองโลกที่สายตาที่กว้างไกลขึ้นคือตอนที่กาโลต์ถูกจับกุมในฐานะพยานขโมยกล้วยมาประทังชีวิตกาโลต์ได้เห็นความอยุติธรรมของสังคม กาโลต์เกิดสงสัยในขบวนการยุติธรรมของกฎหมาย กาโลต์ไม่เข้าใจว่าเมื่อคนทิวจนตายและหยิบกล้วยอันไม่มีค่าของคนมั่งมีไปประทังชีวิต จะต้องถูกลงโทษราวกับเป็นผู้ร้ายมาคนชั่วหรือ

เหตุการณ์ตอนนั้นยังแสดงถึงความสามารถในการเสนอภาพสังคมของผู้ประพันธ์ ผู้ประพันธ์ใช้กาโลต์เป็นตัวแทนของเหยื่อในสังคมอยุติธรรม สังคมที่ความกดขี่ทางเศรษฐกิจและการแบ่งชนชั้นครอบคลุมนำไปทั่ว กาโลต์ยังคงเป็นเหยื่อของผู้ใช้กฎหมาย ผู้แต่งประเทศประชันระบบสังคมได้อย่างเจ็บแสบ เมื่อนำผู้อ่านเปิดประตูศาลเข้าไปในห้องพิจารณาคดี กาโลต์ยืนอยู่ในคอกจำเลย ถูกใส่กุญแจมือ มีเชือกยาวพันรอบเอว กาโลต์กล่าวว่า “ก็ผมทิวครับท่าน กระผมเกิดบ้านนา... ถ้าไม่ได้กินก็คงตาย... กระผมจำต้องมีชีวิตอยู่” คำตอบของกฎหมายก็คือ “ทำไมแกต้องมีชีวิตอยู่ด้วยแล้ว?” (หน้า ๖๔-๖๕) และกาโลต์ถูกตัดสินให้ทำงานหนัก ๓ เดือนในคุก กฎหมายที่แท้จริงเขียนขึ้นด้วยมือของผู้ได้ประโยชน์จากมัน ผู้ใช้กฎหมายใช้เพื่อป้องกันตนเองโดยแท้ สำหรับคนมั่งมี การลักทรัพย์เป็นเรื่องยิ่งใหญ่ เพราะถ้าขึ้นให้มียอยู่แล้ว พวกตนก็คงไม่ปลอดภัยแน่

สิ่งที่ผู้เขียนนำมาถากถางสภาพการณ์ของสังคมนั้นคือความสิ้น ๆ ทั่ว “ของกลางคือกล้วยหอม ๓ ใบวางอยู่บนโต๊ะ สุกอมจนจะเน่าอยู่แล้ว” กล้วยหอมนั้นมีค่ามหาศาลสำหรับคนที่ใกล้ตายซึ่งมีอย่างดกตั้นในสังคมอันเคียด มันไม่มีค่าเลยสำหรับเจ้าของ ๆ มันแล้ว เหตุใดเขาจึงยอมปล่อยให้มันเน่า เสียหายไปเสียเปล่า ๆ แทนที่จะให้เป็นทานแก่คนยากจน ทำไมเขายังจะใช้มันเป็นอาวุธประหารคนจนด้วยเล่า ยิ่งไปกว่านั้นกาโลต์ยังมีผู้ร้ายใจกรรจ์ที่ตั้งใจขโมยกล้วย แต่เพราะความทิวกระหาย และสัญญาติญาณของการอยู่รอดต่างหาก มีมนุษย์อีกมากมายที่ตกเป็นเหยื่อของความอดอยากซึ่งชักนำให้เขากลายเป็นอาชญากรไปในที่สุด จะโทษใครนอกจากโทษระบบสังคมความเห็นแก่ตัวของมนุษยชาติ กล้วยหอม ๓ ใบนั้นน่าจะช่วยให้ชีวิตกาโลต์ไว้ ถ้าหากว่าเจ้าของกล้วยเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ศาลสถิตยุติธรรม จะเล็งเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ “ความจำเป็นที่จะ

ต้องมีชีวิตอยู่” เหตุการณ์ตอนนั้นเปรียบทั้งบาดแผลที่จารึกอยู่ในความรู้สึกของกาโล ดังนั้นเมื่อกาโล มีโอกาสนั่งรถไฟอย่างคนมั่งมีทั้งหลาย เขาก็ออกล้วยมาหาที่นั่งมาตั่งไว้ดูเล่น คล้ายกับว่าเขากำลัง หัวเราะเยาะเย้ยภาพเก่าๆ ในอดีตตอนนั้นเป็นตอนที่กาโลได้แก่แก๊งค์ศัตรูที่เขา มองไม่เห็นตัว

สภาพต่างๆ ในคุกที่ปรากฏนั้น ผู้เขียนพยายามสร้างภาพที่ชัดเจน สมจริง เพื่อให้ผู้อ่าน เกิดวิจารณ์ญาณถกเถียงตนเองว่า กฎหมายนั้นยุติธรรมแล้วหรือ อัตราของคนทำความชั่วเพราะ ตั้งใจ กับอัตราของคนทำความชั่วเพราะปากท้องนั้นแตกต่างกันหรือไม่เพียงใด คุณสอนชีวิตอีกแบบ หนึ่งให้กาโล แต่ที่สำคัญที่สุดคุณทำให้กาโลรู้จัก ปี-๑๐ ปี-๑๐ ได้เปิดโลกทัศน์ของกาโลให้กว้าง ออกไป กาโลเริ่มเรียนรู้ถึงชีวิตที่แท้จริงในเมืองหลวง เริ่มเข้าใจว่าสังคมเหยียดหยามคนติดคุกอย่าง ไร รู้ว่าสำนักโสเภณี การขายตัวเป็นอย่างไร แมงตาคืออะไร

...มหานครกลายเป็นนรกบนดินไปแล้ว ปี-๑๐ อธิบายว่า

“รันททำงานให้ช่องโสเภณี” ... “นายเข้าใจไหม? เขาไม่ให้นายใหญ่หรอก พวกที่อยู๋ เบื้องบนสุดยอดนั้น ไม่มีใครเคยเห็น อาจจะเป็นนักกฎหมายหรือนายธนาคารซึ่งเป็นที่ยกย่องกันอย่าง สูงก็เป็นได้... พวกผู้หญิงสาวๆ ถูกข่มขืนจากพ่อแม่ หรือมีฉะนั้นก็ถูกขโมย หรือล่อลวงด้วยการให้ คำมั่นสัญญาอย่างดีๆ ต่างๆ” ... “ร่างกายซึ่งไม่ขายก็ไม่มีค่าเท่าราคาเนื้อพะสัทหนึ่งแซร์ แล้วทำไม ถึงต้องมาตายเพื่อเกียรติของสตรี ตายเพื่อความคิดที่ดับสูญไปหมดแล้ว”

“ก็ยังจะมีเกียรติอะไรเหลืออยู่ในประเทศนี้?” (หน้า ๘๐-๘๑)

ปี-๑๐ ยังได้พูดถึงสภาพต่างๆ ของสังคมอีกมากมายให้กาโลฟัง ซึ่งในครั้งนั้นกาโลไม่ เข้าใจและไม่ค่อยเชื่อ ปี-๑๐ นึก เพราะ “เขา (กาโล) เป็นผู้ที่ยอมรับนับถือในขนบจารีตที่สืบต่อ เนืองกันมา รากเขาหยั่งลึกลงไปในความเคยชินแห่งความคิดจิตใจและศรัทธาเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในยุคเก่า โดยแท้” (หน้า ๘๕)

ยิ่งไปกว่านั้น ปี-๑๐ ยังสอนเพทุบายในการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคง มีเกียรติเมื่อกาโลออก จากคุก เขาไม่เคยคิดว่าจะต้องมาทำสิ่งที่ ปี-๑๐ แนะนำ เขามีความหวังว่าเขาจะได้งาน แต่ทุก อย่างตรงกันข้าม ถนนในเคลลีเต็มไปด้วยขากศพและคนอดอยาก การแย่งชิง ลดตัวเองลงเพียงแค่ สัตว์ของมนุษย์คงดำเนินไปโดยไม่หยุดยั้ง ผู้ประพันธ์บรรยายสภาพตอนนั้นได้อย่างดีเยี่ยม วิธีการ เขียนในตอนนั้นเหมือนกับว่าเรากำลังดูภาพยนตร์อยู่ คือผู้อ่านเห็นภาพของกาโลเด่นอยู่ท่ามกลางฉาก แห่งความยากแค้น และความพ่ายแพ้ของระบบสังคม ขณะที่กาโลเข้าไปตามตรอกซอกซอยเพื่อหา เงิน หรืออาหาร ความขัดแย้งในจิตใจของเขาดำเนินไปด้วยคำถามที่กาโลไม่เคยทราบคำตอบปลุก

ระคมความรู้^๕สึกของเบา ขณะเดียวกัน เราเห็นภาพลางๆ ที่ซ้อนผ่านเข้ามาเรื่อย ๆ ภาพของคนที
อดอาหาร คนตาย คนแย่งปันส่วนอาหาร การประท้วง การปราบปรามของเจ้าพนักงานท่ามกลาง
ความขัดแย้งในใจของกาโล เราเห็นภาพเหล่านั้นเกิดขึ้นพร้อมกันครั้งแล้วครั้งเล่า และสิ่งที่คืบคลาน
เข้ามาช้า ๆ คือความโหดร้าย มันคงและเงียบกริบเด่นชัดขึ้นมาทุกที ความตายเราเห็นคนอดอาหาร
ล้มตายร่วงผลอยราวกับใบไม้ที่ไหม้จนกรอบ ค่อย ๆ ปลิดชีวิตตัวเองจากกิ่ง หลังจากที่ได้พยายามต่อสู้
ที่จะพยุงตัวไว้จนสุดฤทธิ์ ภาพที่ทรงมานที่สุดคือภาพการแย่งกันบนศพ ในภาวะการณ์เช่นนี้มนุษย์
ถูกทำลายลง จนกระทั่งล้มความเป็นมนุษย์ ชีวิตอยู่ได้เพราะการหากินบนคนตาย มนุษย์สัมพันธ์
ความรัก ความเมตตา ถูกทำลายไปหมด ดูเหมือนว่าทุกคนจะพอใจที่มีคนตาย ที่มีศพให้บนแลก
ค่าอาหาร และที่ตนเองยังหายใจอีกวันหนึ่ง เพียงเท่านั้นจริงๆ ที่ยังเหลืออยู่ในสังคมคนจน การบน
ศพน่าจะเป็นงานที่น่ารังเกียจในภาวะที่เศรษฐกิจดี แต่ศพข้างมีความหมายเสียนี้กระไร ขณะเดียว
กันเราก็กังเห็นการบูตริตแรงงานกันอีก “อัตราเดิมถูกตัดลงแล้วเข้าใจไหม? มีคนที่สมัครจะทำงาน
อัตราใหม่นี้กันนับสิบๆ ทำไมเราจึงจะต้องจ่ายมากกว่านี้อีกแล้ว” (หน้า ๑๐๕)

สภาพสังคมที่ปรากฏอยู่นั้น ช้ให้เห็นถึงความเลวร้ายในสังคม การบูตริตแรงงาน ความ
ยากจน ความพ่ายแพ้ของระบบปกครอง ดร. ภวณิ ภัฏาจารย์ ได้ใช้ทั้งภาพ และคำพูดของ
ตัวละคร เป็นเครื่องแสดงภาพพจน์ต่างๆ ได้อย่างชัดเจน ความขัดแย้งภายในใจของกาโลดำเนิน
ต่อไปท่ามกลางความหายนะของมนุษยชาติ กาโลลังเลว่าจะดำเนินชีวิตอย่างไร จนท้ายที่สุดเขา
สลัดแอกแห่งความคิดเดิมมั่นเสีย หันหน้าเข้าหาความจริง โดยไปสมัครทำงานในช่องโสมถณี และ
กาโลค้นพบว่าคนในเมืองหลวงอยู่ได้เพราะเครื่องแต่งตัวที่สวมทับอยู่ สิ่งนี้ผลักดันให้กาโลกล้ากระทำ
ในสิ่งที่เขาไม่เคยคิดถึงเลยก็คือจันทรเลขา เมื่อกาโลช่วยจันทรเลขาออกจากช่องโสมถณี กาโล
เปลี่ยนไปจากที่เคยเป็น ความเป็นผู้ยอมรับสภาพต่างๆ หายไป เขาเริ่มคิดที่จะแก้แค้นศัตรูที่ไม่มี
ตัวตนของเขา คำพูดของปี-๑๐ ที่ว่า “เราเป็นแค่เศษคนของแผ่นดิน พวกเราทำร้ายมันตรงๆ เรา
เจ็บอย่างร้ายกาจคือตรงท้อง เราจำเป็นจะต้องจ้วงตีตอบ” (หน้า ๑๑๑) ความบีบคั้นที่ได้รับจาก
สังคม ความเจ็บแค้นที่แลเห็น จันทรเลขาผู้บริสุทธิ์ถูกทำร้าย ทำให้กาโลกล้าหาญขึ้น ผู้เขียน
บรรยายถึงความขัดแย้ง และความพยายามที่จะตอบปัญหาของกาโลไว้ว่า

“สังคมซึ่งมันยัดตาแดงก่ำด้วยความโกรธ ได้คาดหมายตราชื่อกาโลว่าชั่วช้า ทั้งๆ ที่เขาไม่ได้
ทำอะไรผิดจริงๆ เลย แต่ครั้นบัดนี้ เมื่อเขาต้องเข้ามาทำงานที่ชั่วช้าเข้าจริงๆ เขาก็ได้รับการข่มขู่
มองโง่ และมีรายได้ดีเสียด้วย ... เขาพิศวงงงกันไปหมดในเมื่อพวกมันไม่ต้องการให้เขามีชีวิตอย่าง
สุจริต แล้วพวกมันต้องการให้เขาเป็นอาชญากรอย่างแท้จริงหรือ...” (หน้า ๑๕๔)

ท้ายที่สุดกาลิเลโอตัดสินใจได้ว่า “ถูกแล้ว ถูกแล้ว มีหนทางอยู่ หนทางที่ไม่ง่ายนักที่จะเลี้ยงชีวิต แต่มันก็เป็นหนทางที่จะชำระบัญชีกับพวกมันได้” (หน้า ๑๖๑) โดยที่ไม่ต้องบรรยายอะไรให้มาก ความ ผู้ประพันธ์ตัดภาพไปที่ “บุรุษสตรีใบหน้าเคร่งเครียดนั่งขัดสมาธิกันเป็นวงใกล้ ๆ ต้นไทรใหญ่...” กลการปลุกแถวเพื่อสร้างพระคัมภีร์ของกาลิเลโอสำเร็จ กาลิเลโอกลายเป็นพราหมณ์ไปเต็มตัว ผู้คนนับหน้าถือตาอย่างมากมาย กาลิเลโอเริ่มแผนการขั้นต่อไปของเขา การสร้างเทวาลัย การประกอบพิธีกรรม ความมั่งคั่งทางไสยศาสตร์ และความลุ่มหลงในศาสนาอย่างผิด ๆ ช่วยให้กาลิเลโอทำงานได้สำเร็จง่าย ๆ ยาก ยศ เงินทอง คือรางวัลการแปลงวรรณะของเขา ขณะที่ทุกอย่างกำลังดำเนินไปด้วยดี มีบ่อยครั้งที่กาลิเลโอเกิดความหวาดหวั่นว่าตนจะจับได้ กลัวไปสารพัด บางครั้งก็กลัวบาป แต่นับวันเขากาลิเลโอเองก็ชักจะลืม ๆ ไปว่าตนเองมิใช่พราหมณ์ มีบ่อยครั้งที่กาลิเลโอรู้สึกพอใจกับความสะดวกสบายที่เขาได้รับ กาลิเลโอเปลี่ยนไปจากเดิม และจันทร์เลขาารู้สึกว่า เธอเหินห่างจากพ่อ

“... กาลิเลโอรักเงินของเขามากยิ่งกว่าสมัยเมื่อเขาหามาได้จากการทำงานหนักเสียอีก... กาลิเลโอแสดงบทบาทของพราหมณ์ด้วยศิลปะของทวีชาติที่แท้จริง นิยายว่าด้วยความสูงส่งของวรรณะอยู่ในกำมือของเขาอย่างง่ายดาย แม้กระนั้นเขาก็ยังยึดเอานิยายเรื่องเดียวกันนั้นเองมาทำให้กลายเป็นพลังวังชาของเขาขึ้นมา มันจะเป็นโล่ป้องกันเขาจากตนเองหรืออย่างไร? หรือว่า สายด้ายศักดิ์สิทธิ์ที่เขาคล้องหน้าอกอยู่ได้ร้อยรัดเอาส่วนลึกสุดของดวงวิญญาณของเขาไว้แล้วด้วย... (หน้า ๒๓๕)

ขณะที่กาลิเลโอรู้สึกพอใจกับลาภยศ และความสำเร็จ จันทร์เลขา ก็เหินห่างออกไปจากเขา ทุกที สายตาที่จันทร์เลขา มองดูเขา มิใช่จันทร์เลขาคนเก่าที่เขาเคยรู้จัก จันทร์เลขา มิได้ยินดีกับความสำเร็จเหล่านั้น ตรงข้ามเธอกลับมีชีวิตอยู่อย่างซังกะตาย และมีบางขณะที่จันทร์เลขา พุดประชดพ่อของเธอ ขอร้องให้เขากลับไปสู่สภาพเดิมกับเธอ แต่กาลิเลโอไม่ยอมฟัง และพยายามนำเหตุผลแห่งการแก้แค้นมาอ้าง

ขณะที่วงล้อชีวิตของกาลิเลโอหมุนไปสู่อีกระดับหนึ่ง ผู้อ่านได้พบคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกาลิเลโออีกหลายคน คนเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นชนชั้นสูงในสังคม มีเงิน มีเกียรติ ไม่ใช่ ปี-๑๐ นักโทษ หรือ รชนี เจ้าของช่องโสมเถื่อน แต่เป็นโมติจันท์ พ่อค้าที่มั่งคั่งซึ่งเป็นต้นบั่นหน้าถือตาของคนทั่วไป ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ คหบดีทั้งหลายซึ่งได้รับยกย่องว่าเคร่งศาสนา ผู้คนเหล่านั้นมาบูชาเทพเจ้าเพื่อจะได้ผลประโยชน์เข้าสู่ตนเองมากที่สุด ขณะที่บริจจาคเงินเป็นจำนวนมากของถวายเทพเจ้าสร้างเทวาลัย พวกเขาจะไม่ละเว้นถ้าจะได้สืบลีลาของคนจน ๆ สักคนหนึ่ง คำว่าทำทานไม่เคยอยู่ในจิตใจของคนพวกนี้ คนเหล่านั้นคือตัวแทนของคนในวรรณะสูงที่มีจิตใจต่ำช้า ไม่เข้าใจหลัก

ศาสนาที่แท้จริง ทำบุญเอาหน้าเท่านั้น พวกเขาไม่เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น นอกจากคนเหล่านั้นยังมีปุชารี คนประกอบพิธีกรรม ผู้ถือกำเนิดในวรรณะพราหมณ์ ปุชารี เป็นตัวแทนของนักบวชผู้มั่งงายอยู่กับกฎข้อบังคับอันพันพันสมัย ไม่ยอมรับความจริงใดๆ ทั้งสิ้น เป็นคนถือวรรณะอย่างยิ่ง ในกลุ่มคนเหล่านั้น มีชายผู้หนึ่งคือ วิศวานาซึ่งเป็นคนยากไร้ อยู่ในวรรณะศูทร เป็นผู้มีอาชีพและถิ่นที่อยู่เช่นเดียวกับกาโล วิศวานา เป็นภาพที่ขัดแย้งกับปุชารีย่างแจ่มชัด ขณะที่วิศวานาเป็นคนชั้นต่ำ สังคมไม่ยอมรับ เขากลับประกอบกรรมดีเกินกว่าที่พราหมณ์แท้ๆ จะทำได้ วิศวานาเป็นตัวแทนของชนรุ่นใหม่ที่เกิดความสงสัยไม่เข้าใจในหลักศาสนา เขาดูแคลนการบูชาเทวรูป ดูแคลนการแสดงธรรมอันเหลวไหล ยิ่งไปกว่านั้นวิศวานายังเป็นผู้ที่สอนให้กาโลเข้าใจว่าพราหมณ์ที่แท้จริงคืออะไร วิศวานาเป็นผู้ลบล้างอำนาจที่พวกคนมั่งมีนำมาบูชาเทพเจ้า และจะต้องนำไปเททิ้งในแม่น้ำคงคาไปให้แก่เด็กอดอยากตามถนน การกระทำของเขาเป็นสิ่งที่พวกบวชศาสนายอมรับไม่ได้ เกิดความขัดแย้งโต้เถียงอย่างรุนแรง เหตุการณ์ตอนนั้นทำลายแนวความคิดของกาโล กาโลต้องตัดสินใจเลือกเอาระหว่างความถูกต้องกับข้อห้ามของศาสนา ในที่สุดกาโลก็เห็นด้วยกับวิศวานา และต่อสู้กับผู้บริหารคนามบูชาเทพเจ้า จนกระทั่งพวกเหล่านั้นยอมให้เอามานามบูชาเทพเจ้าไปให้แก่ทารกที่อดอยากแทนที่จะเททิ้งในแม่น้ำคงคา เหตุการณ์ตอนนั้นเป็นการถกเถียงสภาพการณ์ที่เป็นจริงในสังคมอินเดีย ขณะที่คนกลุ่มหนึ่งอดอยาก คนอีกกลุ่มหนึ่งก็นำมานมไปเทลงในแม่น้ำคงคา เพื่อที่ว่าตัวเองจะร่ำรวยยิ่งขึ้น

ยิ่งไปกว่านั้นเหตุการณ์ตอนนั้นยังทำให้กาโลได้พิสูจน์ตัวเองว่า ขนบธรรมเนียมเก่าที่เขายึดถือมาช้านานนั้น ได้หลุดพ้นไปจากตัวเขา จากการที่เขาลุกขึ้นท้าทายโลก ถ้อยคำที่วิศวานากล่าวแก่กาโลว่า "...ศราบใดที่ยังมีพราหมณ์ที่มีจิตใจเป็นพราหมณ์แท้จริงอย่างท่าน ผู้คนก็ไม่วันจะหมดความเชื่อถือศรัทธาในระบบสังคมนี้...." (หน้า ๒๖๕) เป็นเสมือนเครื่องยืนยันให้กาโลเข้าใจในหน้าที่ของตัวเองด้วย ขณะเดียวกันก็เปรียบเหมือนเสียงเสียดสีของผู้ตั้งต่อพราหมณ์ทั้งหลายที่ได้เป็นผู้นำทางศาสนาอย่างแท้จริง

ปี-๑๐ ออกจากคุกมาอยู่กับกาโลในภายหลัง ผู้ประพันธ์ได้เล่าถึงประวัติความเป็นมาของเขา ปี-๑๐ เป็นคนในตระกูลพราหมณ์ อันเป็นตระกูลที่เคร่งครัดในกฎเกณฑ์ทางศาสนา ปี-๑๐ เป็นผู้ปฏิเสธกำเนิดของตัวเอง เป็นตัวละครที่คล้ายคลึงกับกาโลตรงที่ว่าเขาปฏิเสธชาติกำเนิดของตัวเอง แต่กลับตรงกับที่ ปี-๑๐ ปฏิเสธวรรณะพราหมณ์ และเข้าร่วมกับคนยากจนในการต่อสู้ต่างๆ ทั้งกาโลและ ปี-๑๐ ล้วนแต่ได้รับความขมขื่นปวดร้าวจากสังคมทั้งสิน ปี-๑๐ เสียบ่วงสาวไปคนหนึ่ง

เพราะการถือวรรณะอย่างเหนียวแน่นของบิดามารดาของเขา ปี-๑๐ ไม่เข้าใจว่าทำไมพ่อแม่จึงยอม
ฆ่าลูกสาวซึ่งตัวเองรักมาก เพื่อรักษากฎเกณฑ์แห่งวรรณะเอาไว้ ความสงสัย ความขัดแย้งในใจ
ก่อตัวทบถมกันเข้า ประกอบกับเขาเป็นคนหัวโหม่ ได้รับการศึกษาพอควร เป็นคนละเอียด ลึกซึ้ง
และมองปัญหาสังคมอย่างวิเคราะห์ ทำให้ปี-๑๐ กระซอกสายตายศักดิ์สิทธิ์อันเป็นเครื่องหมายของ
พราหมณ์ทิ้งไปเสีย ไม่ใช่เพียงการละทิ้งพันธการอันมีตัวตน ปี-๑๐ ได้ละทิ้งพันธนาการอันมองไม่
เห็น พันธนาการแห่งวรรณะออกเสียด้วย เขาตัดขาดจากวรรณะพราหมณ์โดยเด็ดขาด ละจากบ้าน
และเข้าร่วมกับคนยากไร้ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มชนชั้น ปี-๑๐ ได้เข้าร่วมการต่อต้านการบูตริต
เรียกร้องความเป็นธรรมในสังคม เทพเจ้าของเขาคือความเสมอภาคของสังคม อาจกล่าวได้ว่า ปี-๑๐
เป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ที่ไม่อาจรับการแบ่งวรรณะโดยไร้เหตุผลเสียได้ คำพูดของ ปี-๑๐ ที่พูด
กับจันทร์เลขาหรือกาโลนั้นเหมือนคำพูดของนักปฏิวัติทางสังคมโดยแท้ “ความรู้สึกตื่นตัวเกิดขึ้นทั่ว
ประเทศ ประชาชนที่เคยหลับใหลมาหลายต่อหลายศตวรรษได้ลุกขึ้นแล้ว และรู้สึกว่ามีชีวิตจริงแล้ว
ของเขาอยู่... แล้วพวกเขาก็จะหักโค่นรวนเสียด้วยกำลังอันมหาศาล” (หน้า ๓๗๐-๓๗๑) ปี-๑๐
ยังเห็นคุณค่าของสตรี ผิดกับชาวอินเดียน ๆ ที่ผู้หญิงเปรียบเสมือนผู้รับใช้ของสามี เขาเชื่อในความ
เสมอภาคของผู้หญิงและชาย “...พวกผู้หญิงยืนหยัดอยู่ข้างเรา เราเดินรวมกันไปเพื่ออุดมการณ์ที่ร่วม
กัน” (หน้า ๓๗๑) ปี-๑๐ หรือปีเตน เป็นผู้ที่ยิ่งในอุดมคติของตนเอง เขามีความเชื่อมั่นว่าสังคม
จะดีขึ้น และเขายินดีสละทุกอย่างเพื่อให้อุดมคติของเขาบรรลุเป้าหมาย เราจะเห็นว่าเขาสละแม้
แต่จันทร์เลขาผู้หญิงที่เขารัก เพราะไม่อาจทำตามเงื่อนไขของกาโลที่จะให้เขาถือวรรณะพราหมณ์
ตามเดิม การได้แย้งของเขากับกาโลในเรื่องวรรณะ ทำให้กาโลตาสว่างขึ้น กาโลเริ่มเข้าใจตัวเอง
อย่างแท้จริงว่า บางขณะเขาเพียงแต่นำเหตุผลแห่งการแก้แค้นมาเป็นเครื่องบังหน้า แต่ที่แท้จริงเขา
พอใจกับสภาพอันสมบูรณ์พูนสุข และซึ้งจะลุ่มหลงกับวรรณะอันสูงส่ง และสายตายศักดิ์สิทธิ์ที่เขา
คล่องอยู่

นอกจากตัวละครเหล่านี้นักประพันธ์นำมาเป็นตัวแทนของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในสังคม
ผู้ประพันธ์ยังสร้างฉากต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาพที่ชัดเจนเพื่อสะท้อนสภาพสังคมที่ดำเนินอยู่ อาทิการ
เดินขบวนเรียกร้องอาหารของคนจน การกวาดล้างคนที่เดินขบวนของพวกตำรวจ ความฉ้อฉลและ
กลอุบายต่าง ๆ ของพวกคนชั้นสูงในสังคม เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นซ้อน ๆ ขึ้นมา เป็นเครื่องเน้น
ความรู้สึกร่วมของตัวละคร เช่น ปีเตน วิศวนาถ จันทร์เลขา และกาโล เพื่อให้เขาเหล่านั้นมีจุด
ยืนร่วมกันในการมองความเป็นไปของสังคมอย่างดวงตาของผู้รู้แจ้ง จันทร์เลขาเริ่มเข้าใจทุกอย่าง

คืบขัน จับต้องสิ่งที่เธอไม่เคยอธิบายได้อย่างมั่นใจขึ้น เพราะบิเตนเป็นผู้สอน จันทรเลขาเป็นผู้มีความรู้จักคิดรู้ผิดชอบอยู่แล้ว เมื่อมีผู้ชักจูงอย่างบิเตน จันทรเลขาจึงรู้สึกว่ภาวะที่ตนอยู่เป็นภาวะอันไม่พึงปรารถนา และความรู้สึกเหล่านั้นก็ยิ่งแสดงออกมากขึ้นเมื่ออยู่กับกาโล ขณะที่เหตุการณ์ยังดำเนินต่อไป อภิชิตก็ปรากฏตัวขึ้น คล้ายจะเป็นสิ่งที่ทำลายสุดท้ายที่จะหิบบั่นให้แก่กาโล อภิชิตเป็นเด็กพลัดแม่ วรรณะจันทาล ที่จันทรเลขาและกาโลเอามาเลี้ยงไว้ กาโลตั้งชื่อเด็กนั้นว่า อภิชิต ชื่อที่เขาอยากจะได้ให้ลูกชายของเขามานานนักหนา อภิชิตคือผู้ที่ทำให้ความปรารถนาของกาโลบรรลุผล ความปรารถนาอันเร้นลับที่จะมีลูกชาย ลูกสาว ใช้ชื่อเช่นคนในสกุลพราหมณ์ กาโลสร้างอภิชิตขึ้นมาจากเศษผงที่ถูกเหยียบย่ำ อภิชิตทำให้กาโลรู้สึกว่ สิ่งต่าง ๆ ที่เขาปรารถนาในชีวิต เขาได้มาอย่างครบบริบูรณ์ และเขาไม่ต้องการสิ่งอื่นได้อีก กาโลเริ่มเข้าใจตนเองมากขึ้น เมื่อ ปี-๑๐ และจันทรเลขาไปแล้วหลังจากมีการโต้แย้งอย่างรุนแรง จันทรเลขาจึงห่างเหินกับพ่อของเธอ และเป็นสิ่งที่กาโลทนไม่ได้ กาโลค้นพบความจริงในเบื้องสุดท้ายว่ สิ่งที่เขาต้องการมิใช่ตระกูลพราหมณ์ มิใช่สายด้ายศักดิ์สิทธิ์ มิใช่ลาภยศ เงินทอง แต่คือความรัก ความศรัทธาที่เขาเคยได้รับและเคยให้แก่จันทรเลขา เมื่อเธอและเขายังมีชีวิตแบบเดิม อภิชิตทำให้กาโลคิดถึงชีวิตของเขาเมื่อจันทรเลขายังเป็นเด็ก หวนคิดถึงสายสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น ศาสนาไม่ใช่พระศิวะ พระลักษมี หรือเงินตรา แต่คือความสุขอันแท้จริงที่เขาได้รับจากจันทรเลขา ความดีงาม ความบริสุทธิ์และความรักต่างหากที่กาโลเห็นว่ารวมอยู่ที่จันทรเลขา ศรัทธา ความรัก ของกาโลที่มีต่อจันทรเลขา มิใช่ศรัทธาของคนธรรมดาจะมีต่อลูกสาว แต่เหมือนกับศรัทธาที่มีต่ออุดมคติและสิ่งสูงสุด เมื่อจันทรเลขาจะต้องทุกข์ทรมานไปตลอดชาติเพราะต้องแต่งงานกับคนในวรรณะพราหมณ์ กาโลก็จำต้องเลือกที่จะให้จันทรเลขามีความสุข

ฉากสุดท้ายเป็นประกาศชัยชนะของกาโล ชัยชนะของชนชั้นเดียวกับเขา ในฉากนี้เราจะได้เห็นความล้มเหลวที่จะกล่าวความจริงในตอนแรก “ความคิดที่จะละความสะดวกสบาย หลักประกันที่มั่นคงไปดำรงชีวิตอย่างยากแค้นในเมืองมรณา ทำให้เขาเกิดความหวาดกลัว...แต่ความต้องการที่จะฆ่าเสียเพิ่มพูนขึ้นเพราะว่าภายในตัวของเขาเกิดพลังขึ้นมาพันธนาการทางจิตใจของเขาถูกตัดขาดออกไปหมด...ในที่สุดมือของเขาก็กุมไว้ซึ่งเจตนารมณ์ของเขาเอง...” (หน้า ๕๐๐)

กาโลประกาศความจริงออกไป เขาม่าเสียที่เขาขบขันมานาน คำพูดของกาโลในตอนท้ายนี้เป็นคำพูดที่แฝงไว้ด้วยความจริงอันเจ็บปวดของการแบ่งวรรณะ ความจริงที่ตบหน้าให้คนทั้งปวงต้องอับอาย ในความฉ้อฉลของเขาทั้งในเรื่องวรรณะและเงินตรา คำประกาศในตอนท้ายคือเสียงเรียก

ร้องขอความยุติธรรมจากสังคม และเสียงแห่งท่าความเหลื่อมล้ำ คำประกาศของเขาคือชัยชนะของ
ชนชั้นที่ถูกขูดรีดมานานนับพัน ๆ ปี ชัยชนะในการทำลายโซ่ตรวนที่ล่ามเขาไว้กับบรรณะ เป็นสิ่งที่น่า
อัศจรรย์อย่างยิ่ง ถ้าหากปีเตอร์จะเป็นผู้พูดเรื่องเหล่านี้เสียเอง คุณค่าของคำประกาศนี้จะด้อยไปมาก
เพราะความมหัศจรรย์ในฉากนี้เกิดจากที่ข้างตลิ่งผู้ถูกเหยียบย่ำมานานนับพัน ๆ ปี ลูกชั้นประกาศ
ความเป็นไท และกุมเกียรติยศ ชื่อเสียง ของคนที่เคยถูกเหยียบย่ำเอาไว้ เสียงให้ร้องแสดงความ
ชื่นชม ยังก้องกังวาลอยู่ในหัวใจของคนยากไร้ เปรียบเสมือนกองศึกที่จะจุดไฟแห่งการต่อสู้ขึ้น แต่
มันคือมรดกทางจิตใจของผู้คนทั้งหลาย ของบุคคลผู้หลงมกมายอยู่ในสิ่งที่เขาสร้างขึ้นมา อยู่
ในกำแพงที่เขาสร้างขึ้นมาปิดล้อมตัวเองเสียจากเพื่อนมนุษย์

กาลิเลโอได้สิ้นสุดการแสวงหาของเขาแล้ว ในนาทีที่เขาฆ่าเชื้อ เขาพบว่าความรักความศรัทธา
สายสัมพันธ์อันขาดตอนมาช้านานระหว่างเขากับจันทร์เสี้ยวได้เชื่อมต่อกันเช่นเดิม “ในตอนนั้น พ่อลูก
ต่างก็กำลังมีความต้องการในกันและกันยังไม่ใช้คนอื่น” (หน้า ๕๑๖)

ก่อนที่จะจบการวิจารณ์เรื่องคนไข้เสี้ยนนี้ ผู้วิจารณ์ต้องขออภัยที่ไม่สามารถจะวิจารณ์สำนวน
การแปลของคุณทวีป วรดิกลได้ เพราะมีความรู้เกี่ยวกับการแปลน้อยมาก ขอกล่าวสั้น ๆ ว่า เมื่อ
อ่านแล้วไม่ทราบเลยว่าเป็นสำนวนแปล

สุทธวิพรรณ สุวรรณอากาศ

อักษรศาสตร์พิจารณา

ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล บรรณาธิการ

วารสารเชิงวิชาการและสังคมของชุมนุมวิชาการอักษรศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ออกวางตลาดทุกเดือน

แคปิตะลิสต์*

ประวัติศาสตร์มักย้อนรอยเดิมเสมอ ดังนั้น เมื่อประชาธิปไตยเมืองไทย (ซึ่งเหมือนต้นไม้ตาย) มีโอกาสบานขึ้นอีกครั้งหนึ่ง คนก็หันมาแตกต้นกับลัทธิเศรษฐกิจสังคมนิยมกันอีก จึงเกิดความจำเป็นที่จะต้องหาจุดอ่อนของลัทธิทุนนิยมก่อน ฉะนั้น หนังสือ “แคปิตะลิสต์” ซึ่งผู้เขียนเคยนำไปสอนที่แผนกเศรษฐศาสตร์ ม.ธ.ก. เมื่อสิบกว่าปีมาแล้ว และเคยตีพิมพ์มาก่อนแล้ว จึงมีโอกาสมาทักท้วง (หรือขาคทวน) ให้กับเจ้าของสำนักพิมพ์อีกหนหนึ่ง

สำหรับผู้ต้นด้วยารู้ ลัทธิเศรษฐกิจต่าง ๆ หนังสือเล่มนี้อาจช่วย “เพิ่มเติมหา” ของท่านได้ คุณสุภาเขียนหนังสือเล่มนี้หลังจากที่ได้อ่านหนังสือและบทความต่าง ๆ ของมาร์กซ์และเองเจลล์มาอย่างโชกโชน รวมทั้งหนังสือของนักเขียนอื่นๆ ประกอบกับความสามารถในการเขียนของคุณสุภาจึงทำให้ “แคปิตะลิสต์” มีเนื้อหาสาระลึกซึ้งและสมบูรณ์กว่าหนังสืออื่นๆ ที่เกี่ยวกับทฤษฎีของมาร์กซิสต์ ดังนั้น หนังสือเล่มนี้คงจะสามารถทำให้ผู้อ่านได้มีโลกทรรศน์อันชัดเจนเกี่ยวกับสถานการณ์ที่ผิดปกติของโลกปัจจุบันตามความประสงค์ของผู้เขียน

หนังสือเล่มนี้เริ่มต้นด้วยบท “กลานา” ในทำนองเดียวกับการแสดงธรรมเทศนาจะต้องแสดงเหตุผลในการเทศน์เรื่องนั้น ๆ ก่อน ฉะนั้นถ้าผู้อ่านข้ามบทนี้ไปแต่แรกก็จะทำให้อ่านหนังสือเล่มนี้ไม่เข้าใจ คุณสุภาเริ่มต้นด้วยการบอกจุดประสงค์ที่เขียน “แคปิตะลิสต์” ว่าเพื่อใช้ประกอบการศึกษาของนักศึกษาแผนกเศรษฐศาสตร์ แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง และยังต้องการให้เกิดประโยชน์แก่นักศึกษาทั้งในฐานะที่กำลังศึกษาอยู่และในฐานะที่เป็นพลเมืองคนหนึ่ง ส่วนวิธีการที่ใช้เขียนได้แก่หลักเกณฑ์ของสำนักวัตถุนิยมไดโอเล็คติคและวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ โดยพยายามหาหลักฐานต่าง ๆ (empirical evidences) จากเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกามาเป็นเครื่องสนับสนุนแนวความคิดต่าง ๆ

* บทความปริทัศน์ว่าด้วยหนังสือ ของ สุภา ศิริมานนท์ แคปิตะลิสต์ สำนักพิมพ์เกล็ดไทย ๒๕๑๗ (พิมพ์ครั้งที่ ๒) ๒๘๐ หน้า ๔๕ บาท

หลังจากที่ได้วางเค้าโครงของหนังสือไว้แล้ว คุณสุภาภักได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่าง
ลัทธิการเมืองกับลัทธิเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้นักศึกษาทั่วไปถูกอำพรางว่าประชาธิปไตยเป็น
ศัตรูคู่อาฆาตของคอมมิวนิสต์ (เพราะแม้กระทั่งปัจจุบัน สูตรดังกล่าวก็ยังใช้พรางตาคนอย่างได้ผล)
จากนั้นจึงพูดถึงเหตุผลที่เราควรศึกษาลักษณะเศรษฐกิจของระบบทุนนิยมว่า (ก) ระบบทุนนิยมเป็น
ระบบสังคมบนหนึ่งในการแบ่งระบบสังคมของสำนักวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ หลักเกณฑ์การแบ่ง
สังคมก็คือ พัฒนาการของปัจจัยในการผลิต และความสัมพันธ์ในการผลิต หลักเกณฑ์ดังกล่าวถือว่า
เป็นวิธีวิทยาศาสตร์มากกว่าวิธีอื่น ๆ (ข) ดังนั้น การศึกษาระบบทุนนิยมจะช่วยให้เข้าใจถึงสังคม
รูปก่อนทุนนิยม และสามารถมองเห็นอนาคตได้อย่างแจ่มชัด

คุณสุภาภักเชื่อว่า วิธีแบ่งยุคแห่งวิวัฒนาการของมนุษยชาติตามแบบของสำนักวัตถุนิยมทาง
ประวัติศาสตร์เป็นวิธีที่ถูกต้องที่สุดคือแบ่งเป็นยุคชุมชนบุพกาล ยุคสังคมทาส สังคมศักดินา ยุคทุน
นิยม โขบอลิสม์ (หรือสังคมนิยม) และระบบคอมมิวนิสต์ นอกจากนั้นความเชื่อว่ายุคทุนนิยมเติบโต
สืบเนื่องต่อมาจากยุคก่อน ๆ ๓ ยุค แล้วจะต้องก้าวไปสู่ยุคสังคมนิยม และคอมมิวนิสต์ในที่สุด (หน้า
๑๐, ๑๓) เป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้องนักของพวกมาร์กซิสต์ที่ฝังงายในทฤษฎีมาร์กซิสต์มากเกินไป
ตัวนายมาร์กซ์เอง และในปัจจุบันเรายังมีหลักฐานว่า โลกไม่จำเป็นต้องวิวัฒนาการผ่านขั้นตอนต่าง ๆ
ทั้งหมดตามลำดับ (ดู Sherman, *Radical Political Economy*, บทที่ ๑)

ในหน้า ๑๗ คุณสุภาภักพูดถึงข้อร้าย ๒ ข้อของระบบทุนนิยม คือ “ข้อขัดแย้งอย่างรุนแรง
ต่อกันและกันอยู่ภายในตัวของมัน” กับ “ข้อขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างชนชั้น” แต่คุณสุภาภักได้
อธิบายไว้ให้ชัดเจนว่าข้อขัดแย้งข้อแรกคืออะไร และก็ได้ทำเชิงอรรถบอกกล่าวผู้อ่านไว้ว่าจะพูดถึง
เรื่องนอกเมื่อไร ซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านที่ไม่มีความมาก่อนมิตแปดด้านยังงั้นก็ได้

บทที่ ๑ เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา ซึ่งคุณสุภาภักถือว่าเป็น
ประเทศทุนนิยมที่พัฒนาจนถึงขั้นสูงสุด จึงเหมาะที่จะนำมาเป็นอุทาหรณ์ประกอบทฤษฎี คุณสุภา
เริ่มต้นอธิบายสภาพของยุโรปในศตวรรษที่ ๑๖ และ ๑๗ ซึ่งเป็นช่วงที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคม เพราะผู้ที่อพยพไปอยู่ในสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่มาจากยุโรป ฉะนั้น การศึกษาประวัติ
ศาสตร์ยุโรปจะทำให้ทราบเหตุผลว่าทำไมจึงเกิดการอพยพไปสู่โลกใหม่ และใครเป็นผู้อพยพ ซึ่งพอ
จะสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดจากการที่อำนาจศักดินาสลายตัวลง เพราะการขยายตัว
ของพวกเขาพอสู้ ประกอบกับชนชั้นเจ้าของที่ดินต้องการแปลงไร่นาของตนเป็นทุ่งเลี้ยงแกะ เพราะ

ขนและราคาสูงมาก ทำให้เกิดการยึดครองธรณีสัมภินในอังกฤษ แล้วขับไล่บรรดาภิกษุสงฆ์ที่วัด
คาธอลิค ซึ่งเป็นผู้เช่าช่วงที่ดินของธรณีสัมภินรวมทั้งมีการขับไล่พวกคนยากจนที่ทำกินอยู่บนที่ดินของ
วัด ผลของการที่ระบบศักดินาสลายตัวก็คือ พวกเลกและชาวนาอัสระปราศจากที่ทำกิน ต้องระเห
เร่ร่อน นอกจากนั้นยังมีปรากฏการณ์สำคัญอีก ๒ อย่างเกิดขึ้น คือ การต่อสู้ทางการเมืองระหว่าง
สามัญชนกับขุนนางที่ดิน และการเคลื่อนไหวของประชาชน เพื่อต่อสู้ตนร่นจากการถูกบีบคั้นทาง
ศาสนาในอังกฤษ ปรากฏการณ์อันหนึ่งเกิดจากพวกพระในอังกฤษที่เคยถูกบีบคั้นจากสำนักวาติกันมี
อำนาจการเมืองมากขึ้น หลังจากอังกฤษสถาปนาระบบสังฆมณฑลของตนใหม่ พวกพระเหล่านั้นเมื่อ
ได้อำนาจมาก็กลับใช้อำนาจบีบคั้นผู้ศรัทธา จนพวกที่ไม่ศรัทธาต่างก็พากันอพยพไปสู่โลกใหม่ พวก
ฟิลิปปินเป็นกลุ่มผู้อพยพที่มีชื่อเสียงมาก เพราะพวกนี้เคยถูกกดขี่มาก่อน เมื่ออพยพมาสู่โลกใหม่แล้ว
จึงได้เป็นผู้ที่ปูพื้นฐานระบบของประชาธิปไตย (ทางการเมือง) อย่างหยาบๆ ขึ้นในสหรัฐอเมริกา

พวกอพยพนอกจากฟิลิปปินแล้วก็ประกอบไปด้วยชนทุกชั้น ตั้งแต่พวกช่างฝีมือที่ยากจน
ชาวไร่ชาวนาที่ถูกขับจากที่ดินทำกิน นักเผชิญโชค พ่อค้า ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ก่อนที่พวกอังกฤษ
และเนเธอร์แลนด์จะอพยพมาสู่โลกใหม่ ปรากฏว่าพวกสเปนและโปรตุเกสได้เข้าสร้างจักรวรรดิขึ้น
ในอเมริกากลางและใต้ก่อนแล้ว มีการหาแร่เงินและทองโดยวิธีใช้คนพื้นเมืองเป็นทาส นอกจากนั้น
ยังนำเอาทาสนิโกรมาขายเพื่อใช้งานเกษตรกรรม ต่อมาเมื่อพวกสเปนและโปรตุเกสเสียอำนาจให้
กับอังกฤษ พวกอพยพจากอังกฤษและเนเธอร์แลนด์จึงหลั่งไหลเข้าสู่โลกใหม่ ฉะนั้นคณะผู้อพยพ
เหล่านั้นจึงจัดได้ว่าเป็นลูกหลานของยุคเมอร์แคนติลลิซึม เพราะพวกนี้อพยพมาก็เพื่อแสวงหาประโยชน์
ทางการค้า เพราะหลังจากที่ต่อสู้กับความยากลำบากทางธรรมชาติอยู่ระยะหนึ่ง ก็ปรากฏว่ามีการ
ปลูกยาสูบกันขึ้น และสามารถส่งไปขายในอังกฤษได้ราคาดี ทำให้ความต้องการใช้แรงงานมากขึ้น
จึงเกิดการใช้แรงงานทาส ผิวดาว และนิโกร (Indentured Servants and Bond Servants) ดังนั้น
สังคมของสหรัฐอเมริกาจึงเกิดความเลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมากขึ้น เริ่มตั้งแต่ความไม่เสมอภาคในเรื่อง
การถือครองที่ดินในตอนต้น แล้วกลายมาเป็นเครื่องมือในการขูดรีดหยาดเหงื่อจากแรงงานทาส หรือ
แรงงานผู้อพยพที่อ่อนแอกว่า เพื่อสร้างความมั่งคั่งแก่ตน

ต่อมาเมื่อการค้าเจริญขึ้น คนก็เริ่มละทิ้งที่ดินไปประกอบอาชีพเดินเรือ หรือช่างฝีมืออิสระ
จึงเกิดปัญหาขาดแคลนแรงงานรับจ้าง ทำให้เกิดแรงงานประเภทผู้ฝึกหัดงานขึ้น

โดยสรุปแล้วพื้นฐานเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาเป็นไปตามระบอบทุนนิยม เพราะมีกลุ่ม
บุคคลเป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ แสวงหากำไรจากแรงงาน ฉะนั้นแม้ว่าในสมัยแรกๆ

ดินแดนแห่งนี้จะเปิดโอกาสให้คนจนได้ขึ้นไปสู่ความร่ำรวยได้ แต่ก็เป็นการโตที่ลำเค็ญและเต็มไปด้วยอุปสรรคเพราะความไม่เสมอภาคในด้านทรัพย์สินแต่แรก

อย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมในอเมริกาก็ไม่สามารถขยายตัวได้ เพราะอังกฤษใช้สิทธิจักรวรรดินิยมยุคต้นในการที่จะรักษาประเทศราชไว้เป็นตลาดผูกขาด

บทที่ ๑ น เป็นบทที่อ่านง่ายที่สุด เพราะเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ติดต่อกันอย่างดี ไม่วนเวียนเหมือนบทอื่น ๆ

บทที่ ๒ พูดถึงลักษณะสำคัญของระบบทุนนิยม ๔ ประการ คือ (ก) การผลิต ทำเพื่อการค้าเพื่อหวังกำไร หาใช่การผลิตสิ่งของเพื่อใช้ ฉะนั้นทุนนิยมจึงเป็นเครื่องทำลายวัฒนธรรมเก่าแก่ในการที่สมาชิกครอบครัวจะร่วมกันใช้เวลาว่างทำงานพิเศษ เช่น ทอผ้า ขึ้นถัวยขามร่วมกัน ชีวิตกลายเป็นการแข่งขันกันแสวงหากำไร นับเป็นการทำให้คุณภาพของชีวิตมนุษย์ต่ำต้อยลง (ข) มีการใช้เงินตราในการแลกเปลี่ยนกว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะถึงแม้จะมีการใช้เงินตรากันมาแต่ยุคคึกคักค้าบรพ์ แต่ในยุคทุนนิยมเงินตรากลับมีบทบาทสำคัญที่สุด เพราะในสมัยนี้บุคคลที่ไร้ปัจจัยการผลิต จำเป็นต้องขายแรงงานของตนแลกกับเงินตราเพื่อนำมาซื้อสินค้าเพื่อบริโภค ผิดกับพวกเลทหรือพวกทาสในสังคมยุคก่อน ๆ ซึ่งแทบจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเงินเลย “เงิน มิได้มีส่วนเพียงแต่ช่วยให้พ่อค้าแสวงหากำไรจากการค้าของเขาเพียงอย่างเดียว แต่เงินยังมีส่วนสร้างความมั่งคั่งให้แก่เขามากในรูปของดอกเบี้ยจากการให้กู้ ฉะนั้น วิธีการที่จะเพิ่มความมั่งคั่งของนายทุนโดยการบูครัดแรงงานจึงเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งวิธี (ค) ที่ดินซึ่งเคยเป็นส่วนสำคัญในสังคมยุคก่อน ๆ เริ่มมีความสำคัญน้อยลง เพราะที่ดินจะไร้ประโยชน์ถ้าเจ้าของที่ดินขาดเครื่องมือที่จะมาทำให้ที่ดินเกิดประโยชน์ภายหลังจากการค้าขายทั่วไปทั่วโลก บรรดาพ่อค้าที่ต้องการแสวงหากำไร ก็พยายามใช้เงินทุนของตนสร้างโรงงาน แล้วว่าจ้างช่างฝีมือ และคนจนตามหมู่บ้านให้มาทำงานกินเงินเดือนในโรงงาน รวมทั้งพยายามแบ่งงานกันทำ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพคนงานอันจะทำให้กำไรของตนสูงขึ้น วิธีการดังกล่าว ทำให้ชนชั้นนายทุนเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตทั้งหมด รวมทั้งการว่าจ้างแรงงานมาทำการผลิตตามที่ตนต้องการ ดังนั้นการผลิตและวิภาคกรรมในระบบทุนนิยมจึงมีลักษณะเด่นแตกต่างจากสังคมยุคก่อน ๆ (แต่เป็นลักษณะที่พัฒนาต่อกัน) (ง) ลักษณะสำคัญประการสุดท้ายก็คือ ปรัชญาทุนนิยมว่าด้วยเสรีธรรม ซึ่งระบุว่าคนงานย่อมเป็นเสรีชนสามารถทำงานอะไรก็ได้ หรือจะไม่ทำอะไรก็ได้ นายจ้างก็เช่นกันจะเลือกจ้างหรือไม่จ้างใครก็ได้ แต่สำหรับคนงานซึ่งเป็นเสรีชน ที่ปราศจาก

เครื่องมือการผลิตนั้นจำเป็นต้องหาเลี้ยงชีพโดยการขายแรงงาน (ปัจจัยผลิตสุดท้ายที่มีอยู่) แต่ตนไม่มีอำนาจในการตัดสินใจว่าจะผลิตอะไรรวมทั้งไม่มีอำนาจในการวิภาคสินค้าที่ผลิตขึ้นมา นี่จึงกลายเป็นช่องทางให้นายจ้างยังคงขูดรีดลูกจ้างเหมือนในสังคมยุคก่อน ๆ ต่างกันแต่ว่าเป็นการขูดรีดแบบหลบซ่อนอยู่หลังม่านเสรีธรรม ไม่ใช่ขูดรีดแบบโจ่งแจ้งเหมือนในยุคทาสและศักดินา นอกจากนี้นายจ้างยังพยายามเพิ่มอัตรากาขูดรีดโดยวิธีการแบ่งงาน การผลิตอย่างขนานใหญ่โดยใช้เครื่องจักรแทนมนุษย์และมีการเกณฑ์คนงานจำนวนมากมารวมไว้ในที่แห่งเดียวกัน (ในเมือง) เพื่อสะดวกต่อการผลิต อย่างไรก็ตามพฤติกรรมเช่นนี้เป็นโอกาสก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงขึ้นในระบบทุนนิยม อันจะช่วยให้สังคมสามารถก้าวไปสู่ยุคสังคมนิยมได้

ข้อความบางตอนในบทขนาดหายไปเช่นในหน้า ๔๗-๔๘ “การผลจาก..... พ่อค้าไปเป็นเจ้าของแรงงานนั้น จะทำกำไรให้แน่นอนแก่ชนชั้นทาสชนชั้น - คือ ชนชั้นนายทุน โดยกด (?) ส่วน มากลงไปเป็นอีกชนชั้นหนึ่งที่จะถูกขูดรีดตลอดกาลเสีย” เข้าใจว่าคำที่ตกหล่นไปคงจะเป็นความผิดของผู้ตรวจทาน หรือสำนักพิมพ์มากกว่า

ข้อบกพร่องประการเดียวของเนื้อหาในบทนี้คือสาระที่เกี่ยวกับการค้าและเงินตรา ทั้งนี้เพราะไม่มีการวิเคราะห์บทบาทของการค้าและเงินตราให้มากกว่านี้ จริงอยู่ระบบการค้าทำไปเพื่อจะแสวงหาเงินกำไร แต่การค้าการแลกเปลี่ยนย่อมยังประโยชน์หลายอย่างแก่คู่แลกเปลี่ยน และการแลกเปลี่ยนจะเป็นไปโดยสะดวกก็ต้องมีเงินเป็นสื่อ คุณสุภานาที่วิจารณ์บทบาทต่าง ๆ ที่เป็นข้อดีของการค้าและเงินตราด้วยแล้วลงซึ่งนานนักเทียบผลดีผลเสียของมัน ทั้งนี้ เพราะประวัติศาสตร์ได้พิสูจน์ตัวแล้วว่า “การค้าและเงินตรา” เป็นสิ่งจำเป็นที่สังคมต้องมี รัสเซียซึ่งเคยพยายามเลิกใช้เงินตราก็ประสบความล้มเหลวมาแล้ว ฉะนั้นสิ่งที่เลวร้ายในระบบการค้าและเงินตรา หากใช้ตัว “ระบบการค้าและเงินตรา” ไม่ แต่เป็นตัว “พ่อค้า” ต่างหาก

บทที่ ๓ ในตอนต้นเป็นการพูดถึงวิวัฒนาการของระบบการผลิต ซึ่งเดิมเป็นการผลิตเพื่อใช้แล้วค่อย ๆ เปลี่ยนมาเป็นผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอื่น ๆ จนที่สุดกลายเป็นการผลิตเพื่อกำไร ระบบการผลิตแบบหลังนี้ทำให้เกิดการแบ่งงานกันทำอย่างพิสดาร ทำให้คนงานและผลิตผลกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ต่อจากนั้นคุณสุภาก็พยายามอธิบายทฤษฎีมูลค่าของคาร์ล มาร์กซ์ ว่าแรงงานเฉลี่ยที่สังคมจำเป็นต้องใช้ ในการผลิตของอย่างหนึ่งจะเป็นตัวกำหนดมูลค่าในการแลกเปลี่ยนของสินค้า นั้น ๆ คุณสุภาก็พยายามอธิบายคำว่า Socially Necessary Labor-Time คำว่า Pure and Simple Labor กับ Skilled Labor อย่างละเอียด จากนั้นก็พูดถึงมูลค่าใหม่กับมูลค่าทั้งหมด (มูลค่ารวม)

ของสินค้า พุดถึงมูลค่าสินค้าที่เกิดจากเครื่องจักร วัตถุดิบ พุนที่ดินและแรงงาน (คือ past and current labor ซึ่งต้องรวมอยู่ในมูลค่าของสินค้า) ต่อจากนั้นก็พุดถึงมูลค่าของเงินตราว่าใช้หลักเดียวกันกับการกำหนดมูลค่าสินค้า นอกจากนั้นก็พุดถึงทฤษฎีการกำหนดมูลค่าสินค้า นอกจากนั้นก็พุดถึงทฤษฎีการกำหนดขึ้นเป็นค่าจ้าง และตอนท้ายเป็นเรื่องราวราคาสินค้า โดยกล่าวว่าราคาส่งของอาจสูงหรือต่ำกว่ามูลค่าในการแลกเปลี่ยนที่แท้จริงได้ ทั้งนี้เพราะราคาส่งขึ้นอยู่กับอุปสงค์อุปทาน ซึ่งไม่ใช่เรื่องในระยะยาว

ผู้อ่านจะพบว่าบทที่สาม เริ่มเป็นบทที่อ่านเข้าใจได้ค่อนข้างยาก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะหนังสือของมาร์กซ์อ่านเข้าใจยาก หรืออาจเกิดจากการเขียนอย่างวกวนก็ได้ เช่นในตอนแรก คุณสุภาพุดถึงทฤษฎีมูลค่า แล้วก็หยิบทฤษฎีค่าจ้างขึ้นมาแทรกอย่างฉาบฉวย แล้วย้อนกลับมาทฤษฎีมูลค่าอีก การที่คุณสุภาไม่แบ่งหัวข้อเรื่องให้ชัดเจนแบบบทอื่นๆ ทำให้หนังสืออ่านยากขึ้น นอกจากนั้นการใช้ประโยคประกอบความมิได้ใช้แบบ “ไทย” แต่เป็นประโยคแบบ “ฝรั่ง” เช่นในหน้า ๖๙-๗๐ ที่ว่า “ความประสงค์ในการผลิตที่เคลื่อนไหวมาถึงยุคผลิตเพื่อขายหากำไรนั้น มิได้เป็นภาวะซึ่งสำแดงออกแต่เฉพาะเพียงความพยายามของเอกชนแต่ละคนในแต่ละครอบครัวในอันที่จะผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นใช้เอง ผลิตอาหารขึ้นกินเอง และหรือ ผลิตเสื้อผ้าขึ้นใช้เองภายในวงศ์ครอบครัวแคบ ๆ ต่อไปแล้วเท่านั้นไม่ แทนที่จะเป็นดังว่า.....” อันที่จริงคุณสุภาต้องการอธิบายเพียงแต่ว่าสังคมยุคเดิม การผลิตเป็นการสนองความต้องการภายในครัวเรือนเอง แต่สังคมยุคทุนนิยมนั้นผลิตสินค้าเพื่อหวังกำไร แต่คุณสุภากลับทำให้ข้อความยุ่งยากขึ้น โดยการเอาข้อความซึ่งขยายสังคมยุคเดิมมาเทียบกับสังคมยุคทุนนิยม ทั้ง ๆ ที่ยังมิได้หันอธิบายสังคมทุนนิยมเลยทำให้คุณสุภาต้องใช้วลีที่ว่า “แทนที่จะเป็นดังนี้” โดยไม่จำเป็น นอกจากนั้นวลีดังกล่าวยังเป็นวลีแบบฝรั่งรวมทองคำว่า “และหรือ” ด้วย

การแปลศัพท์ภาษาอังกฤษต่าง ๆ คุณสุภาแปลตรงตัวมากเกินไปโดยไม่พยายามหาศัพท์ภาษาไทยซึ่งเหมาะสมกับรูปศัพท์ภาษาอังกฤษและเป็นศัพท์ที่คนไทยใช้กันจนเคยชินอยู่แล้ว เช่นอำนาจแรงงาน (Labour Power) น่าจะใช้คำว่าพลังของแรงงานแทน หรือ แรงงานสำรอง (reserve of labor) ควรใช้คำว่า “คนว่างงาน” แทน หรือคำว่า อ่างกลางมหิมาแห่งสังคม (social Reservoir) ฯลฯ

เนื้อหาในบทนี้ พุดถึงทฤษฎีมูลค่าค่อนข้างละเอียด ขาดแต่ว่าไม่ได้พุดถึงมูลค่าตลาด (market value) กับมูลค่าธรรมชาติ หรือมูลค่าในระยะยาว (natural value) ให้ชัดเจน เลยทำให้

ผู้อ่านไม่ทราบว่าจะทำไมมูลค่าจึงต่างกับราคา นอกจากนั้นก็มีข้ออธิบายเรื่องการเปลี่ยนแปลงของมูลค่าสินค้าว่าจะเป็นไปได้รวดเร็วเพียงใดเมื่อเทคนิคการผลิตหรือปัจจัยต่าง ๆ เกิดแปรผันไป

ส่วนทฤษฎีค่าจ้างค่อนข้างจะสันไปทำให้ขาดเรื่องสำคัญบางอย่างไป (แม้ว่าในบทที่ ๑๔ จะอธิบายเรื่องค่าจ้างเพิ่มเติมอีกก็ตาม) เช่นความหมายของคำว่า “ระดับยังชีพ” (subsistence) ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่สุดประเด็นหนึ่งในทฤษฎีค่าจ้างของมาร์กซ์

บทที่ ๔ พูดถึงทฤษฎีมูลค่าส่วนเกิน และทฤษฎีการขูดรีด ซึ่งได้มาจากการขยายทฤษฎีมูลค่าและค่าจ้างนั่นเอง บทนี้เริ่มด้วยการอธิบายถึงอำนาจการควบคุมและใช้ปัจจัยการผลิตในสังคมแต่ละยุคว่าตกอยู่กับใคร ทำให้เห็นมูลค่าส่วนเกินซึ่งสร้างขึ้นโดยชนชั้น “ผู้ผลิต” ที่แท้จริง แต่ถูกเบียดบังไป ตั้งแต่ยุคทาส และยุคศักดินา แต่เมื่อมาถึงยุคทุนนิยมวิธีการขูดรีดเบียดบังมูลค่าส่วนเกินก็สลับซับซ้อนขึ้น แทนที่จะใช้วิธีขูดรีดแบบ “ขึง ๆ หนั” ก็หันมาใช้หลักเสรีธรรมและค่าจ้างเป็นเครื่องมือ จากนั้นก็เป็นเรื่องวิธีการเพิ่มอัตราการขูดรีดและการวัดอัตราการขูดรีด เรื่องอัตราของมูลค่าส่วนเกินกับระยะเวลาทำงาน และการพิสูจน์ว่า คนที่ทำงานครึ่งเวลาตามกฎหมายของอเมริกาก็ถูกขูดรีดในอัตราเดียวกับผู้ทำงานเต็มเวลา ในตอนท้ายของบทนี้ เป็นเรื่องวิธีการต่อสู้ของแรงงานเพื่อลดมูลค่าส่วนเกินที่ถูกนายทุนขูดรีดไปกับวิธีการที่นายทุนใช้เพื่อมิให้มูลค่าส่วนเกินที่ตนจะเบียดบังได้ต้องลดลง (คือระบบแทลเลอร์กับระบบฟอร์ด) บทนี้จบลงด้วยตัวอย่างการต่อสู้ของแรงงานตั้งแต่สมัยมาร์กซ์จนถึงกำเนิดวันกรรมกรในอเมริกา

เมื่อพูดถึงมูลค่าส่วนเกิน ผู้เขียนดูเหมือนจะเข้าใจเรื่องผิดไปจากที่มาร์กซ์เขียนไว้มาก เพราะในหน้า ๙๙-๑๐๐ เขียนไว้ว่า “ราคาของอำนาจแรงงานนั้น มีลักษณะโน้มเอียงที่จะเป็นราคาซึ่งจะอยู่ต่ำกว่ามูลค่าของมันอยู่เสมอไป” ข้อความนี้และอื่น ๆ ในบทนี้ทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่ามูลค่าส่วนเกินจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อราคาค่าจ้างที่เป็นตัวเงิน (nominal wage) ต่ำกว่ามูลค่าที่แท้จริง (normal or real wage) ซึ่งถูกกำหนดโดยพลังของแรงงาน” ที่นายทุนซื้อไป แต่ในความหมายของมาร์กซ์นั้น ถึงแม้ว่านายจ้างจะจ่ายค่าจ้างตัวเงิน เท่ากับค่าจ้างที่แท้จริง หรือขายสินค้าในราคาเดียวกับราคาที่แท้จริง (real price) มูลค่าส่วนเกินย่อมเกิดขึ้นเสมอ (เพราะนายจ้างจ่ายค่าจ้างให้กับ “พลังของแรงงาน” เท่านั้น แต่นายจ้างได้ “แรงงาน” ไปใช้ทั้งหมด) แต่ถ้าเมื่อใดราคาและค่าจ้างต่างจากมูลค่าที่แท้จริง ถ้าไร (หรือมูลค่าส่วนเกิน) ของนายจ้างก็เพียงแค่เพิ่มหรือลดลงเท่านั้น ดังปรากฏ

หลักฐานจากหนังสือของมาร์กซ์ในหน้า ๔๕ ว่า “..... I repeat, therefore, that normal (real) and average profits are made by selling commodities not above, but at their real values.”

นอกจากนั้น ยังมีประเด็นที่ผู้เขียนมิได้เน้นให้ชัดเจนซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านเข้าใจผิด (จากการเล่นคำเล่นสำนวน) ไปว่า นายทุนเป็นผู้รับผิดชอบเพียงผู้เดียวต่อการทำให้เกิด “มูลค่าส่วนเกิน” อันที่จริงมูลค่าส่วนเกินมิได้เกิดจากการที่นายทุนพยายามกดขี่หรือนายทุนเป็นคนเลวที่คอยจะจ้องขูดรีดคนงาน หากทว่ามูลค่าส่วนเกินนั้นเป็นผลผลิตอันหลีกเลี่ยงมิได้ ภายใต้ธรรมชาติของกระบวนการผลิตของระบบทุนนิยม นายทุนเพียงแต่มีส่วนกำหนดปริมาณความมากน้อยของ “มูลค่าส่วนเกิน” เท่านั้น (*Capital* หน้า ๒๐๖)

วิธีการที่นายทุนจะเพิ่มปริมาณมูลค่าส่วนเกิน (หรือทวีการขูดรีดแรงงาน) มีหลายวิธี เช่น (ก) การเพิ่มเวลาทำงานในแต่ละวัน (หมายรวมถึงการใช้แรงงานหญิงและเด็ก) วิธีนี้เป็นวิธีที่เห็นอยู่ดาษดื่นในสมัยมาร์กซ์ ดังที่ผู้เขียนพูดไว้ในหน้า ๑๑๕ และ ๑๑๗ (ข) การทำให้เทคนิคการผลิตดีขึ้น ก็เป็นการเพิ่มอัตราการขูดรีดมีอยู่ในหน้า ๑๑๗ (ค) การเร่งให้คนงานทำงานหนักขึ้นตามระบบเทย์เลอร์และระบบฟอร์ตในหน้า ๑๑๗-๑๑๘ (ง) การใช้เครื่องจักรของนายทุนก็ทำให้นายจ้างจำต้องบีบให้คนงานทำงานมากขี้นงขึ้น ข้อนี้นผู้เขียนมิได้พูดไว้อย่างชัดเจน เมื่อนายจ้างใช้เครื่องจักรเพิ่ม มูลค่าส่วนเกินซึ่งขึ้นอยู่กับจำนวนคนงานที่ใช้จะลดลง นายจ้างก็จะพยายามหาทางขดเขยมูลค่าส่วนเกินที่หายไปนั้นเนื่องมาจากการจ้างคนงานน้อยลงโดยการบีบให้คนงานที่ยังทำงานอยู่ ทำงานมากขี้นงขึ้น (จ) วิธีการสุดท้ายที่คุณสุภามิได้พูดไว้ คือนายจ้างจะจ้างคนงานมาทำงานร่วมกันเป็นทีมในโรงงานเดียวกัน การทำงานเป็นทีมจะให้ผลผลิตมากกว่าผลผลิตของแต่ละคนที่ทำงานต่างทำแล้วเอามารวมกัน ตามหลักการประหยัคอันเนื่องมาจากการแบ่งงานกันทำของอาตัม สมิธ แต่พลังของแรงงานที่เพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากการทำงานเป็นทีมนี้ ไม่ได้รับค่าจ้างตอบแทน เพราะเวลานายจ้างจ่ายค่าจ้างเขาจ่ายให้คนงานเป็นรายบุคคล มิได้จ่ายแบบเป็นทีม ผลผลิตจากพลังของแรงงานส่วนนี้ เป็นมูลค่าส่วนเกินที่ตกอยู่กับนายทุนผู้ว่าจ้าง (วิธี ง. และวิธี จ. มีอยู่ในหนังสือ *Capital* ของมาร์กซ์ หน้า ๓๔๕, ๓๕๐-๓๕๗ และ ๓๖๕-๓๖๖)

บทที่ ๕ พูดถึงการวิภาค “มูลค่าส่วนเกิน” โดยเริ่มต้นด้วยการอธิบายว่า ถ้าใครมีส่วนสัมพันธ์กับมูลค่าส่วนเกินอย่างไร และถ้าใครทำให้เกิดจาก “ทุน” อย่างที่บรรดานายทุนนึกผ่นกัน จากนั้นก็พูดถึงวิธีการหาอัตราเฉลี่ยของผลกำไร (ซึ่งคล้ายกับอัตรากำไรปกติหรือ normal profits ในวิชาเศรษฐศาสตร์ฝ่ายทุนนิยม) ความพยายามที่จะเพิ่มอัตรากำไรดังกล่าวโดยการปรับปรุงเทคนิคซึ่งทำ

ให้เกิดความจำเป็นในการลงทุนประเภททุนคงที่ (ซึ่งมิได้มีส่วนในการสร้างมูลค่าใหม่ขึ้นมา) การปรับปรุงดังกล่าวจะทำให้ประสิทธิภาพคนงานสูงขึ้น อันเป็นผลให้อัตรากำไรสูงขึ้น แต่ในที่สุดอัตรากำไรเฉลี่ยของทั้งอุตสาหกรรมจะต้องลดลงเพราะนายทุนอื่น ๆ จะสืบทราบเทคนิคใหม่ดังกล่าวแล้วหาทางปรับปรุงเทคนิคของตนด้วย และเมื่ออัตรากำไรเฉลี่ยต้องลดลง จึงเป็นปัจจัยสำคัญอันจะทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในระบบทุนนิยม แต่บรรดานายทุนทั้งหลายรู้ดีว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวจะเป็นเครื่องทำลายชนชั้นนายทุน เขาจึงต้องหาวิธีการเพิ่มมูลค่าส่วนเกิน (กำไร) โดยอาศัยวิธีการทำงานแบบที่เรียกว่าระบบฟอร์ดและระบบเทย์เลอร์ อย่างไรก็ตาม วิธีนี้ก็ไม่อาจป้องกันให้อัตรากำไรเฉลี่ยลดลงได้ ทั้งนี้เพราะว่าในการผลิตของระบบทุนนิยมยุคหลัง ๆ นั้น มูลค่าส่วนเกินเป็นเพียงมูลค่าส่วนน้อยของมูลค่ารวม (total value) เพราะการผลิตในยุคหลัง ๆ เป็นการลงทุนประเภททุนคงที่ (fixed capital) มากกว่าทุนแปรผันซึ่งเป็นปัจจัยเดียวที่จะมีส่วนสร้างมูลค่าใหม่ขึ้นมา

สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งยังผลให้อัตรากำไรเฉลี่ยลดลงก็คือการพยายามนำเงินทุนมาหมุนให้มากครั้งขึ้นเพื่อหวังให้อัตรากำไรของนายทุนแต่ละคนสูงขึ้นทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มปริมาณแรงงานอันไม่มีผลในทางผลิต (unproductive labour) เช่นแรงงานเพื่อการจำหน่ายเพื่อการโฆษณา และผู้ชำนาญการพิเศษในทางธนาคารและการเงิน ทำให้รายจ่ายสูงขึ้น ผลที่ตามมาคือ อัตรากำไรเฉลี่ยโดยทั่วไปลดลง ฉะนั้นในตอนสุดท้ายของบทนี้ จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่า มูลค่าส่วนเกิน (ซึ่งเป็นหยาดเหงื่อของคนงานผู้ทำการผลิตอย่างแท้จริงของสังคม) ถูกจัดสรรปันส่วนกันระหว่างเจ้าของโรงงาน เจ้าของที่ดินและอาคาร นายธนาคาร และเจ้าของเงินอย่างไรบ้าง

ในทฤษฎีมาร์กซิสต์นั้นได้พยายามอธิบายว่าทำไมแรงงานจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการกำหนดมูลค่า โดยถือว่าทุนมิได้มีส่วนดังกล่าวเลย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าคุณสุภามิได้พยายามให้เหตุผลทางวิชาการว่าทำไมชนชั้นนายทุนจึงคิดว่าทุนก็มีส่วนก่อให้เกิดมูลค่า (และรายได้) เช่นกัน นอกจากจะใช้คำบัตถาสนทางภาษาเท่านั้น คุณสุภาน่าจะได้หาเหตุผลมาอธิบายด้วยว่าทำไมทุนจึงไม่มีประสิทธิภาพในการสร้างมูลค่าให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

หน้า ๑๓๖ คุณสุภาเขียนว่า “พวกเจ้าของโรงงานจะถือเอาราคาของผลผลิตอย่างเดียวกันซึ่งเจ้าของโรงงานรายอื่นที่แข่งขันอยู่กับเขาโดยทั่วไปในท้องตลาดนั้นต่างหากมาเป็นหลักพื้นฐานสำคัญในการกำหนดราคาสินค้าของเขา หรือมิฉะนั้นก็จะถือเอาราคาแห่งสิ่งของอื่น ๆ ซึ่งเจ้าของโรงงานมีความปรารถนาจะนำผลผลิตใหม่ของเขาเข้าไปร่วมตลาดด้วย....เพราะพวกเขา (เจ้า

ของโรงงาน) ไม่เคยคิดโดยถือหลักประเมินราคาแห่งผลิตผลของเขไปจากมูลค่าส่วนเกินที่ผลิตขึ้นมา
ให้เขา” ข้อความดังกล่าวคลุมเคลือและไม่จริงเสมอไป เพราะในการกำหนดราคาขายสินค้าผู้ผลิต
ย่อมต้องคิดถึงต้นทุนและราคาของสินค้าคู่แข่งไปพร้อม ๆ กัน และในกรณีที่ผู้ผลิตผูกขาด ก็ไม่ต้อง
คำนึงถึงราคาสินค้าคู่แข่ง (ยกเว้นในกรณีที่การเข้ามาแข่งขันโดยบริษัทใหม่ทำได้ไม่ยากนัก) นอก
จากประโยชน์สุดท้ายที่ล่อกล่อมความหมายยากมาก เพราะถ้าเจ้าของราคาไม่เคยถือหลักประเมิน
ราคาแห่งสินค้าของตนจากมูลค่าส่วนเกิน ทำไมในบทย่อน้ำต่อมากลุ่มผู้วิจัยจึงกลับเขียนว่า “เจ้าของ
โรงงานย่อมจะต้องกำหนดราคาขายให้สามารถคุ้มต้นทุนและต้องมีส่วนได้ที่เรียกว่าอัตรากำไรโดย
เฉลี่ย” ซึ่งก็คืออัตราส่วนของ มูลค่าส่วนเกิน ต่อ ต้นทุน เท่านั้นเอง

ย่อหน้าที่สามหน้า ๑๓๖ เขียนว่า “ถ้าแม้พวกเจ้าของโรงงานมิได้มีอยู่ซึ่งอำนาจผูกขาด
อย่างโดยหนึ่ง แล้วไซ้ เจ้าของโรงงานแต่ละคน ๆ ก็จะต้องพยายามต่อสู้อย่างเต็มกำลังในการ
ที่จะขายผลิตผลของตนด้วยการตัดราคา เพื่อที่จะเพิ่มปริมาณการขายให้มากขึ้น โดยไม่ลดอัตร
าแห่งผลกำไรของเขาลงไป” ความข้อนี้วิจารณ์ได้ ๒ ประเด็น คือ (ก) ถ้าโรงงานมิได้มีอำนาจ
ผูกขาดใด ๆ ก็ต้องแปลว่า โรงงานนั้นอยู่ในกิจการแข่งขันกัน ถ้าเช่นนั้นแล้วทฤษฎีเศรษฐศาสตร์
คลาสสิกก็พิสูจน์ให้เห็นว่า เขาไม่มีทางตัดราคาได้เพราะในระยะยาวเขาจะได้แต่กำไรปกติ (ข) ถ้า
มีการตัดราคากันจริง ก็จะต้องเป็นกิจการที่มีอำนาจผูกขาดอยู่บ้าง เช่นเป็น oligopolist แต่ว่าการ
ตัดราคาสินค้านั้นแม้ว่าจะทำให้ตนขายได้มากขึ้น (ถ้าคู่แข่งไม่ลดราคาตาม) แต่โอกาสที่จะทำให้อ
ัตรากำไรของตนเพิ่มขึ้นหรือคงที่นั้นเป็นไปได้ยากมาก เพราะจะเป็นไปได้ก็ภายใต้สภาวะบาง
อย่างเท่านั้น เช่นคู่แข่งไม่ลดราคาตาม (ซึ่งก็หวังได้ยาก) หรือถ้าลดแล้วลักษณะของเส้นที่มันตั้ง
ของสินค้าตนไม่ยืดหยุ่นพอ ถ้าไรอาจลดลงได้ หรือถ้าเส้นต้นทุนเฉลี่ยและต้นทุนส่วนเพิ่มไม่ทอดลง
หรือคงที่ ก็จะไม่มีความทำให้ผู้ผลิตได้กำไรเท่าเดิมได้

นอกจากนี้ จากหลักฐานในการวิจัยในอเมริกายังพบว่าผู้ผลิตไม่นิยมสงครามราคาในการ
เพิ่มปริมาณขาย เพราะมีแต่จะสร้างความหายนะแก่ตน (ดู Hotelling, *Stability of Competition*)

หน้า ๑๓๙ เขียนว่า “ในคดีของพวกนักคิดนอกสำนักมาร์กซิสต์ ไม่มีสักคนเดียวที่จะ
ยืนยันได้เกี่ยวกับผลข้างร้ายของการแข่งขันและของการผูกขาด นักเศรษฐศาสตร์เหล่านั้นไม่
เคยคิดและไม่เคยเฉลียวใจเกี่ยวกับผลร้ายของสิ่งทั้งสองนี้ เขาถือว่าสิ่งจำเป็นที่จะต้องมียู่.....
และนักเศรษฐศาสตร์ที่มีใบ้ฝ่ายวัตถุนิยมแห่งคดีของสำนักมาร์กซิสต์ไม่สามารถหาเหตุผลทางวิชา
การมาอธิบายได้ว่า อะไรมีส่วนกำหนดระดับส่วนเฉลี่ยของผลกำไร (normal profit)” คำโจมตีนี้

เศรษฐศาสตร์นอกสำนักมาร์กซิสม์ตอนนั้นค่อนข้างจะไม่ยุติธรรม เพราะแม้ว่านักเศรษฐศาสตร์จะพึงทราบผลร้ายของการแข่งขันเมื่อไม่นานมานี้ (Pigou, *Wealth and Welfare*) แต่สำหรับผลร้ายของการผูกขาดนั้น นักเศรษฐศาสตร์สมัยแรก ๆ ก็มีได้ละเลยไปอย่างสิ้นเชิง เช่น ผลงานของ Cairnes (ในหนังสือ *Political Economy*) และ *Lectures on Political Economy* ของ Wicksell ตามลำดับ ส่วนบุคคลแรกที่ริเริ่มวิเคราะห์ปัญหาการผูกขาดคือนาย Cournot แต่ผลงานของเขาไม่เลื่องลือในตอนแรก เพราะสมัยนั้นทฤษฎีคณิตศาสตร์ชั้นสูงยาก และในปัจจุบันนักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกก็สนใจวิเคราะห์ปัญหาการผูกขาดและข้อเสียของการแข่งขันอย่างกว้างขวาง

นอกจากนี้นักเศรษฐศาสตร์นอกสำนักมาร์กซิสม์ยังมีข้ออธิบายว่า อะไรเป็นตัวกำหนดระดับส่วนเฉลี่ยของผลกำไร (ซึ่งคงจะเป็น normal profit) อย่างละเอียดในทฤษฎีการแข่งขันสมบูรณ์ เพียงแต่ว่าสมมติฐานต่าง ๆ ไม่เหมือนในทฤษฎีมาร์กซิสม์เท่านั้น ปัญหาว่า ทฤษฎีใดถูกก็ปล่อยให้โลกแห่งความเป็นจริงตัดสินเอง

ศัพท์บางคำในบทนี้ไม่ตรงกับความหมายในภาษาอังกฤษนัก เช่น คำว่า “ค่า” (cost) น่าจะใช้คำว่า “ต้นทุน” เป็นต้น

นอกจากนี้คำอธิบายเกี่ยวกับค่าเช่าอันแตกต่างกันสืบเนื่องมาจากที่ดินมีคุณภาพไม่เท่ากัน (differential rents) ที่ว่า ที่ดินซึ่งอุดมกว่าย่อมทำให้ผลิตภาพแห่งแรงงานเพิ่มขึ้น เป็นการลดต้นทุนในการผลิตของชาวนาลง แต่ค่าเช่าอันแตกต่างกลับตกไปอยู่กับเจ้าของที่ดินมากขึ้น (หน้า ๑๖๑) ผู้เขียนน่าจะอธิบายเหตุผลที่ทำให้เจ้าของที่ดินขับเอาผลผลิตจากผลิตภาพแห่งแรงงานไปได้ดีกว่าที่เขียนไว้ เพราะแม้แต่นักเศรษฐศาสตร์ฝ่ายคลาสสิก คือนายริคาร์โด ก็ยังได้อธิบายไว้อย่างแจ่มแจ้ง

บทที่ ๖ พูดถึงการรวบรวมทุนให้เป็นกองมหึมาหาศาล ในตอนต้นเป็นประวัติวิการรวมทุนและความมั่งคั่งในสหรัฐอเมริกา เริ่มตั้งแต่สมัยอเล็กซานเดอร์ แฮมิลตัน ซึ่งเป็นยุคที่อภิสิทธิ์ชนบางกลุ่มสร้างความมั่งคั่งใส่ตน จากการที่รัฐบาลสหรัฐฯ ขอลิขิตสิทธิบัตรที่ก่อให้เกิดกับประชาชนในสงครามกู้อิสรภาพ นอกจากนั้นการรวบรวมทุนและความมั่งคั่งยังเกิดจากอำนาจผูกขาดเหนือกรรมสิทธิ์ที่ดินจากการใช้แรงงานทาส จากการค้าทาส จากการเดินเรือค้าขาย จากการคอร์รัปชัน และวิธีการแบบคดโกงอื่น ๆ จากนั้นก็เป็นการอธิบายถึงความหมายของทุน และจุดประสงค์ของการลงทุน ซึ่งก็คือความต้องการที่จะได้แบ่งส่วนจากมูลค่าส่วนเกินทั้งสิ้น ผลตอบแทนต่อการลงทุนจะอยู่ในรูปของกำไร เงินปันผล ดอกเบี้ย หรือค่าเช่าที่ดินก็ได้ ผลตอบแทนเหล่านี้อาจเกิดขึ้นโดยตรง

จากการผลิต หรือโดยทางอ้อมจากการค้า การธนาคาร และการเก็งกำไร จากนั้นก็อธิบายถึงความจำเป็นที่จะต้องมี การสะสมทุน การสะสมทุนดังกล่าวปรากฏให้เห็นได้ชัดในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติอยู่ ๓ ลักษณะ คือ การสะสมทุนเพื่อขยายกิจการในรูปของการผลิตแบบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ การสะสมทุนในรูปของบรรษัทที่มีมา (corporation) และการสะสมทุนในรูปของกองทุนส่วนตัวเช่นพวกครอบครัวมหาเศรษฐีของอเมริกา ความจำเป็นของการสะสมทุนเพื่อขยายขนาดกิจการให้ใหญ่ขึ้นนั้นเป็นผลมาจากการแข่งขันเพื่อชิงตลาดและชิงผลกำไร นอกจากนั้นกิจการบางอย่าง เช่น กิจการสาธารณูปโภคเป็นกิจการที่ต้องอาศัยทุนดำเนินงานขนาดใหญ่จึงจะดำรงอยู่ได้

โดยสรุปแล้วประเด็นที่สำคัญมากในบทนี้คือวิธีการสร้างความมั่งคั่งของนายทุนในระบบแคปิตะลิสม์ โดยการใช้อำนาจอย่างเปิดเผยและไม่เปิดเผย การคอร์รัปชัน การดำเนินการและบริหารจัดการแบบคดโกง ที่กล่าวว่าประเด็นนี้เป็นเรื่องสำคัญเพราะเรื่องนี้ไม่มีนักเศรษฐศาสตร์ฝ่ายตะวันตกพูดถึงเลยในทฤษฎีของตน

ข้อเสียของบทเรื่องการรวบรวมทุนก็ค่อยได้อธิบายแล้วว่า การสะสมทุนเริ่มแรก (primitive accumulation) นั้นมาได้อย่างไร ทั้งๆที่ในบทที่ ๑ ได้พูดถึงการยึดครองดินแดนในอังกฤษแล้ว การไม่พูดถึงต้นเหตุแห่งการสะสมทุน นอกจากจะทำให้ผู้อ่านไม่เข้าใจว่าระบบทุนเกิดขึ้นมาได้ครั้งแรกในโลกอย่างไรแล้ว ยังอาจทำให้ผู้อ่านไม่เข้าใจด้วยว่า ทำไมพวกมาร์กซิสต์จึงโจมตีการสะสมทุน

ยิ่งกว่านั้น การอธิบายเหตุผลที่นายทุนจำเป็นต้องเพิ่มปริมาณการลงทุนมากขึ้นทุก ๆ ปี ยังเป็นการเสียเวลาวนเวียนเล่นसानวนอยู่หลายหน้า (หน้า ๑๗๑-๑๗๓) กว่าจะเข้าสู่เหตุผลที่แท้จริง

บทที่ ๑ วิฤติและสาเหตุของวิฤติในยุคแคปิตะลิสม์ บทนี้เริ่มต้นโดยอธิบายว่าสาเหตุของวิฤติการณ์ทางเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมของอเมริกา ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ครั้งแรกเป็นผลมาจากความไร้เสถียรภาพของระบบทุนนิยม เพราะนายทุนต่างพยายามแย่งชิงตลาดและกำไรกัน จากนั้นก็พูดถึงความขัดแย้งแบบอื่น ๆ ที่เป็นสาเหตุของวิฤติการณ์ในระบบทุนนิยม คือความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ของคนงานกับของนายจ้างและความขัดแย้งอันเนื่องมาจากอำนาจซื้อของคนงานกับการผลิตสินค้าในระบบทุนนิยมที่เพิ่มมากขึ้นทุกที แล้วก็ย้อนกลับมาอธิบายสาเหตุของวิฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งสรุปได้ว่าเกิดจากการผลิตล้นตลาด เพราะความต้องการสินค้ามีไม่เพียงพอ วิฤติดังกล่าวจะเกิดขึ้นในอุตสาหกรรมที่ผลิตปัจจัยการผลิตก่อน การแก้ไขวิฤติการณ์ทางเศรษฐกิจทำได้โดยการวางแผน และให้มีการปฏิบัติตามแผนอันจะทำให้ความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจหมดไปได้

หลังจากนั้นก็เป็นการศึกษาถึงผลของวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจในอเมริกา และมาตรการที่ใช้ป้องกัน วิกฤติการณ์ดังกล่าวมีการยกสถิติข้อมูลเกี่ยวกับการว่างงาน สภาพเศรษฐกิจของเกษตรกร และวงการ อุตสาหกรรมในอเมริกา ซึ่งพอสรุปได้ว่าระบบทุนนิยมเป็นระบบที่ทำให้คนจนยิ่งจนลง และคนรวย ยิ่งรวยขึ้น นอกจากนั้นถ้านายทุนผู้ใดจะสามารถยืนหยัดอยู่ได้จะต้องรับเข้าควบคุมผูกขาดวงการธุรกิจ และการเงิน ซึ่งในที่สุดก็จะนำไปสู่การแสวงหาตลาดผูกขาดในต่างประเทศ เพื่อระบายสินค้า ของตน เพราะตลาดในประเทศไม่เพียงพอ ก่อให้เกิดสงครามจักรวรรดินิยม สงครามดังกล่าวจะเป็น ช่วงสุดท้ายของระบบทุนนิยม

ในบทนี้ผู้เขียนยกตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นสาเหตุแห่งการว่างงาน (ตัวอย่างเหมืองถ่านหิน ในหน้า ๑๙๑-๑๙๒) ได้อย่างละเอียด อย่างไรก็ดีตามสาเหตุที่ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจผันผวน ก็ไม่ใช่แต่จะเกิดจากการผลิตจนล้นตลาด (หรือดีมานด์ไม่เพียงพอ) เพียงแต่อย่างเดียว แต่ยังมีเหตุ อื่น ๆ อีก (ดู J.A. Estey *Business Cycles*) นอกจากนั้นข้ออ้างที่ว่าวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจที่จะ เกิดครั้งใหม่จะส่งผลกระทบรุนแรงกว่าวิกฤติครั้งที่แล้วมาเสมอไป (หน้า ๒๐๐) ก็ยังไม่เห็นข้อเท็จจริงยืนยัน แม้ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ จะเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรงก็ตาม แต่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖-๒๔๑๗ หาได้ส่งผลกระทบยิ่งยงไม่

หนทางที่จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทางหนึ่งคือ การวางแผนและจะต้องมีการปฏิบัติอย่าง ชี้อัตถ์และสอดคล้องตามแผนที่วางไว้ (หน้า ๑๙๒) อย่างไรก็ดีตามการวางแผนในโลกเป็นจริงมิได้ เป็นเครื่องรับประกันเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ว่าเศรษฐกิจจะไม่ตกต่ำ เพราะแผนอาจบกพร่อง (สืบเนื่อง จากผู้วางแผนขาดความรู้ ขาดข้อมูลอย่างเพียงพอ) อาจไม่สอดคล้องกับสมรรถภาพของระบบ เศรษฐกิจ หรือการปฏิบัติอาจไม่ถูกต้องตามแผนเพราะคำสั่งไม่ชัดเจน เมื่อเกิดปัญหาในการวางแผน อาจกินเวลานานเกินกว่าจะมีการตัดสินใจแก้ปัญหา ฉะนั้นแม้กระทั่งเงินแดงเองก็ประสบปัญหา เศรษฐกิจตกต่ำในช่วงก้าวกระโดดไกล และสาเหตุที่เกิดเศรษฐกิจตกต่ำขึ้นก็เพราะรัสเซียถอนกำลัง ที่ปรึกษากลับ และปัญหาภัยธรรมชาติ นอกจากนี้ในปัจจุบันอัตราความเจริญเติบโตของรายได้ ประชาชาติของรัสเซียก็เริ่มลดลงกว่าในช่วงก่อน ๆ

เรื่องสำคัญที่สุดในบทนี้คือความขัดแย้งภายในระบบทุนนิยม ซึ่งจะเป็นเหตุแห่งการ สลายตัวของระบบดังกล่าว ความขัดแย้งต่าง ๆ ที่กล่าวถึงในบทนี้คือ (ก) เมื่อนายทุนจำเป็นต้องลงทุน เพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่จะเป็นทุนประเภทตายตัว (หมายถึงเครื่องจักร โรงงานต่าง ๆ) ส่วนทุนแปรผัน (เช่น แรงงาน) กลับลดลง และแม้ว่าประสิทธิภาพจะดีขึ้น แต่อำนาจซื้อจะลดลง ก่อให้เกิดการ

ว่างงานอันเนื่องมาจากเทคนิคการผลิตขึ้น (หน้า ๒๐๑), (ข) ในหน้า ๑๙๐ และ ๑๙๕ เป็นเรื่อง ความขัดแย้งอันเกิดจากวัฏจักรเศรษฐกิจ (ค) ความขัดแย้งอันเกิดจากการรวบรวมปัจจัยการผลิตทั้งหลายให้อยู่ในมือนายทุนผู้ผลิตที่เรียกว่า concentration of capital และการรวมทุนมาอยู่ในมือของนายทุนใหญ่ไม่กระจายซึ่งเรียกว่า centralization of capital ถึงแม้ว่าผู้เขียนจะพูดถึงประเด็นนี้ใน หน้า ๒๐๓-๒๐๔ แต่ก็มิได้แยกประเด็นทั้งสองนี้ให้ชัดเจนจากกัน (ง) ความขัดแย้งระหว่างมูลค่าส่วนเกิน และความเข้มข้นที่เพิ่มขึ้น เพราะในขณะที่ประสิทธิภาพของแรงงานดีขึ้น เวลาที่สังคม จำเป็นต้องใช้ในการผลิตสินค้าสำหรับการดำรงชีพของแรงงานจะลดลง มูลค่าส่วนเกินที่เพิ่มขึ้น กลับตกไปอยู่กับนายทุน ส่วนแบ่งของแรงงานกลับลดลง ก่อให้เกิดความเข้มข้นยิ่งขึ้น ถึงแม้จะมีการ พูดถึงความขัดแย้งดังกล่าวในบทก่อน ๆ แต่ในบทนี้มีได้พูดถึงเลย ทำให้ผู้อ่านไม่ทราบว่าความ ขัดแย้งในระบบทุนนิยมมีกี่ประเภท (จ) ความขัดแย้งอีกประเภทที่มีได้พูดถึงไว้ ในบทนี้เกิดจากการที่ ติมาณต์ต่อแรงงานไม่ได้เพิ่มขึ้นในสัดส่วนเดียวกับการสะสมทุน ทำให้เกิดการว่างงานมากขึ้น ค่าจ้าง ลดลงเพราะแรงงานต้องแย่งกันทำงาน ความเข้มข้นกลับทวีคูณขึ้นอีก

ข้อเสียอีกข้อในบทนี้คือการลำดับความ เพราะในการอธิบายถึงสาเหตุของการลงทุนใน ต่างประเทศและการทำสงครามจักรวรรดินิยมตอนแรก (หน้า ๒๐๐) ผู้เขียนพูดถึงแต่สาเหตุด้าน กำไร แต่เมื่อมาถึงหน้า ๒๐๔ ผู้เขียนจึงได้เพิ่มสาเหตุสำคัญอีกข้อของการลงทุนในต่างประเทศว่า เกิดจากความต้องการทำให้วัฏจักรเศรษฐกิจผันผวนน้อยลง

บทที่ ๘ ขันผูกขาดและจักรวรรดินิยมของระบบแคปิตลลิสม์ จัดได้ว่าเป็นบทสูงสุด และ ข้นสุดท้ายของระบบทุนนิยม

จักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจคือ การผูกขาดในการผลิตระหว่างประเทศของระบบทุนนิยม สาเหตุที่สังคมทุนนิยมต้องวิวัฒนาการมาถึงขั้นนี้เพราะความจำเป็นที่บรรดานายทุนจะต้องแข่งขัน กันอย่างรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ความจำเป็นดังกล่าวจะก่อให้เกิดการรวมทุนมาอยู่ในมือของนายทุน ผู้ ผูกขาดเพียงไม่กี่คนในรูปของทรัสต์ คาร์เทล หรือแม้แต่การรวมตัวกับบริษัทอื่น ๆ จากนั้น เมื่อ การค้าได้ขยายตัวไปมาก ๆ สินเชื่อเริ่มมีบทบาทขึ้น กิจกรรมธนาคารจึงเริ่มมีบทบาทสำคัญที่จะช่วย พัฒนาการผลิต จึงเกิดการผนึกกองทุนทางธนาคารเข้ากับกองทุนทางอุตสาหกรรมซึ่งเรียกว่า “กองทุนขุนคลัง” (finance capital) กองทุนขุนคลังนี้เองที่เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการควบคุมการ ผลิตโดยอาศัยเงินและสินเชื่อเป็นเครื่องมือ จากนั้นในขั้นที่สาม บรรดานายทุนใหญ่ก็จะส่งทุนไปลง ในต่างประเทศ จากนั้นบรรดานายทุนเหล่านี้ก็จะรวมตัวกันเป็นองค์การผูกขาดระหว่างประเทศเพื่อ

คนจะได้สามารถแบ่งแยกผลประโยชน์ในประเทศต่าง ๆ และแล้วดินแดนส่วนต่าง ๆ ของโลกก็จะถูกแบ่งแยกกันระหว่างนายทุนที่มีอำนาจที่สุด

ฉะนั้นเงื่อนไขสำคัญที่สุดของจักรวรรดินิยมก็คือ การผูกขาดในประเทศที่จะเป็นจักรวรรดินิยมต้องพัฒนาไปถึงระดับสูงสุดก่อนจึงจะสามารถขยายตัวไปยังประเทศอื่น ๆ ที่ด้อยพัฒนากว่าได้ ตัวอย่าง เช่นอเมริกาก่อนที่จะมีการขยายเงินทุนออกนอกประเทศในปี ค.ศ. ๑๙๐๐ บรรดานายทุนชั้นสูงที่สำคัญ ๆ ๘ กลุ่มได้เริ่มขยายกิจการของตนจนมั่นคงก่อน แต่การที่อเมริกาเริ่มเข้าแสวงหาผลประโยชน์จากการแสวงหาเมืองขึ้น (เช่น เมืองขึ้นในอเมริกาใต้ หมู่เกาะต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก และในแอฟริกา) ช้ากว่าประเทศยุโรปอื่น ๆ อเมริกาจึงต้องขยายตัวในรูปของจักรวรรดินิยมแบบใหม่ โดยการนำเงินไปลงทุนในต่างประเทศแทนการแสวงหาดินแดน เช่นการลงทุนซื้อพันธบัตรของรัฐบาลบราซิล และอาร์เจนตินา การบีบให้ประเทศทางตะวันออกโดยเฉพาะจีน ดำเนินนโยบายเปิดประตูการค้าอย่างเสรี เป็นต้น และเมื่ออเมริกาประสบผลสำเร็จในการดำเนินนโยบายจักรวรรดินิยมเหมือนกับประเทศในยุโรปอื่น ๆ ทำให้การแข่งขันระหว่างนายทุนประเทศต่าง ๆ รุนแรงขึ้นจึงเกิดความจำเป็นที่จะต้องแบ่งสรรผลประโยชน์กับบรรดานายทุนชนชั้นกลุ่มต่าง ๆ ในยุโรป เช่นการติดต่อค้าขายกับจีน นายทุนอังกฤษ และอเมริกาก็ต้องอำพรางทำตนเป็นมิตรต่อกันเพื่อประโยชน์ในการขูดรีดร่วมกัน หรือแม้แต่การร่วมมือกันในการลงทุนที่แคนาดา นอกจากนั้นนายทุนอเมริกายังได้ตกลงแลกเปลี่ยนสิทธิบัตรกับนายทุนเยอรมัน และเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ ขึ้น นายทุนอเมริกาก็สามารถขยายตัวจนยิ่งใหญ่กว่าบรรดานายทุนประเทศอื่น ๆ เพราะในระหว่างสงครามประเทศในยุโรปต้องพึ่งเงินกู้จากเอกชนชาวอเมริกา และอาวุธยุทโธปกรณ์ของอเมริกา

อย่างไรก็ตาม เมื่อชนจักรวรรดินิยมพัฒนามาถึงขั้นสูงสุดซึ่งนายทุนต่าง ๆ ต้องแบ่งปันกันอย่างรุนแรงได้มีปรากฏการณ์หลายอย่างเกิดขึ้น นั่นคือประการแรกบรรดาคนงานในประเทศทุนนิยมได้เริ่มรวมตัวกันต่อสู้กับฝ่ายนายทุน เช่นการเรียกร้องให้ปรับปรุงสถานการณ์ทำงานในอเมริกา และการคัดค้านสงครามโลกครั้งแรกในยุโรป ประการที่สองบรรดาคนงานและประชาชนของประเทศที่ถูกครอบงำโดยจักรวรรดินิยมก็เริ่มต้นตัวและผนึกกำลังต่อต้านการขูดรีดเช่นในประเทศจีน ในระหว่าง ปี ค.ศ. ๑๘๓๙-๑๙๑๔ ในอินเดียระหว่างปี ๑๘๕๗-๑๘๕๙ เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นยังปรากฏว่า เมื่อรัสเซียนำลัทธิสังคมนิยมมาใช้ก็ประสบผลสำเร็จ เหล่านี้ล้วนเป็นพลังที่จะผลักดันให้ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติต้องเปลี่ยนโฉมไปสู่ระบอบสังคมนิยม

คำอธิบายถึงกำเนิดของจักรวรรดินิยมในบทนี้คลุมเครือมาก เพราะกล่าวไว้ลอย ๆ ว่าเกิดจากการแข่งขันกันอย่างเชื่องเฉือน ซึ่งถ้าจะสันนิษฐานตามทฤษฎีของเลนิน ก็คงจะหมายถึงอัตรากำไรของนายทุนในประเทศลดลง จำต้องหาช่องทางลงทุนนอกประเทศอย่างไรก็ตามในปัจจุบันได้มีทฤษฎีอธิบายดำเนินของจักรวรรดินิยมหลายทฤษฎี เช่นทฤษฎีของ เจ เอ ฮอบสันอธิบายว่าเกิดจากการกระจายรายได้ ทฤษฎีของ พอล บาแรนและสวีสซี ว่าจักรวรรดินิยมมิได้เกิดจากอัตรากำไรลดลง เพราะในปัจจุบันสภาพทางธุรกิจไม่มีการแข่งขันกันอย่างกว้างขวาง ฉะนั้น อัตรากำไรจะไม่เข้าตัวของการสำคัญ เพราะเมื่อผู้ผลิตมีฐานะเป็น oligopolist (คือมีคู่แข่งไม่กี่ราย) ย่อมกำหนดอัตรากำไรได้เอง ดังนั้นสาเหตุสำคัญของการเกิดจักรวรรดินิยมก็คือส่วนเกินทางเศรษฐกิจ (economic surplus) ซึ่งเท่ากับ total national product ลบด้วย socially necessary of production (แต่นิยามของคำว่า socially necessary of production ไม่ชัดเจน)

ข้อบกพร่องอีกข้อคือคำอธิบายเรื่องวิวัฒนาการของการผูกขาดซึ่งไม่ละเอียดพอ (เพราะอธิบายไว้เพียง ๒ หน้า) อันที่จริงผู้เขียนน่าจะแยกแยะพัฒนาการดังกล่าวออกให้เห็นว่าหนทางแห่งการผูกขาดเกิดขึ้น ๔ วิธี คือ (ก) concentration and centralization of capital (อธิบายไว้ในหน้า ๒๑๑-๒๑๒) (ข) monopoly capital จะขยายตัวและเข้มแข็งขึ้นได้ก็โดยการเข้ายึดครองวัตถุดิบสำคัญ (ค) นายทุนขุนคลังจะพยายามสร้าง financial ties กับสถาบันเศรษฐกิจและการเมืองทั้งหมดอย่างแน่นแฟ้น (ง) การผูกขาดอาจเจริญขึ้นมาโดยนโยบายอาณานิคม (colonial policy) และตัวนายทุนยังพยายามผนวกเอาแผนการที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเข้าเป็นนโยบายแสวงหาอาณานิคมของรัฐด้วย เช่นผนวกเอาแผนการต่อสู้เพื่อแย่งชิงวัตถุดิบ การลงทุนออกนอกประเทศ การสร้างอิทธิพลเพื่อให้ธุรกิจของตนดีขึ้น เพื่อให้กำไรเพิ่มขึ้นและเพื่อให้ได้สัมปทานและเอกสิทธิ์ต่าง ๆ (ดู James O'Connor, "The Meaning of Economic Imperialism" ใน *Imperialism and Underdevelopment*.)

เมื่อเกิดการผูกขาดขึ้น รูปการผูกขาดแบบหนึ่งที่มีอำนาจกว้างขวางมากคือ vertical trust แต่ในปัจจุบันยังมีรูปการผูกขาดแบบอื่น ๆ ที่มีอำนาจพอ ๆ กันเช่น horizontal trust, conglomerate trust และรูปผสมระหว่างสามแบบแรก

จุดบกพร่องอีกข้อของบทนี้คือข้อสรุปที่อ้างหลักฐานว่าในปลายศตวรรษที่ ๑๙ นั้น การรวมตัวของบริษัทขนาดใหญ่ ทำให้เกิด cartel และ trust ของอุตสาหกรรมหนักขึ้นในอเมริกา (หน้า ๒๑๓ เป็นต้นไป) แต่จากการวิจัยในอเมริกาแสดงว่าเศรษฐกิจของอเมริกามีการแข่งขันกัน

ต้นศตวรรษที่ ๒๐ มากกว่าตอนปลายศตวรรษที่ ๑๙ (ดู Gabriel Kolko, *The Triumph of American Conservatism : A Reinterpretation of American History, 1900-1916*)

บทที่ ๕ ฟัซซิส (หรือ “ฟัซซิส”) หรือประชาธิปไตย ในบทนี้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองในประเทศทุนนิยม ซึ่งมีทั้งฟัซซิสเช่นเยอรมันผู้เริ่มต้นกิจสงครามทั้งสองครั้ง เพราะลัทธินี้นิยมความทารุณและรุนแรงเพื่อจุดประสงค์ในการขูดรีด และประเทศประชาธิปไตย เช่นอังกฤษและอเมริกา

คำอธิบายเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างฟัซซิสกับประชาธิปไตย มิได้มุ่งที่ประชาธิปไตยแบบตะวันตก แต่เป็นความพยายามแสดงให้เห็นขัดแย้งระหว่างฟัซซิส กับประชาธิปไตยแผนใหม่ (อย่างเช่นในรัสเซีย)

คุณสุภาพพยายามชี้ให้เห็นว่า ในระบบแคปิตะลิสม์นั้น ประชาธิปไตยที่มีอยู่เป็นประชาธิปไตยของนายทุนใหญ่กลุ่มเล็ก ๆ เพราะบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในหลายประเทศยังจำกัดสิทธิบางอย่างของชนส่วนใหญ่ (คนจน) และชนส่วนน้อย ยิ่งกว่านั้นคุณสุภายังอ้างอีกว่าถึงแม้ฝ่ายฟัซซิสเยอรมันจะพ่ายแพ้สงครามโลกไปถึงสองครั้ง แต่ธาตุลักษณะฟัซซิสยังคงมีอยู่ทั่วไปในประเทศทุนนิยมประชาธิปไตย เพราะด้วยเครื่องมือฟัซซิสเท่านั้นที่บรรดานายทุนขุนคลังผู้ผูกขาดจะสามารถใช้กดขี่ประชาชาติได้ตลอดไป ยิ่งในภาวะที่ต้องเผชิญกับขบวนการต่อต้านของฝ่ายคนงาน บรรดานายทุนขุนคลังจึงจำต้องพยายามปกป้องฐานะของตนอย่างเต็มที่ และผู้ที่จะต้องต้านกับธาตุฟัซซิสเพื่อนำสังคมก้าวไปสู่ระบบสังคมนิยมก็คือชนชั้นคนงานเท่านั้น เพราะเขาเป็นผู้เสียผลประโยชน์ในระบบนายทุน จึงทำให้เขารู้จักรวมตัวกันมาต่อสู้เพื่อสิทธิตามครรลองของประชาธิปไตย

ความเชื่ออย่างแน่นแฟ้นของผู้เขียนที่ว่า นายทุนขุนคลังผู้ผูกขาดย่อมพยายามบีบคั้นให้ระบบการปกครองมีลักษณะเป็นฟัซซิส จะเป็นความเชื่อที่เถียงตรงตามคำพูดของมาร์กซ์มากเกินไป (มาร์กซ์เคยพูดว่า The executive power of the modern state is simply a committee for managing the common affairs of the entire bourgeois class)

ทั้งนี้เพราะว่ายังมีนักวิชาการที่ไม่เห็นด้วยกับการตีความอย่างเถียงตรงหลายฝ่าย เช่น ฝ่าย pluralists เชื่อว่า ประชาธิปไตยทางการเมือง มิได้ถูกกำหนดโดยประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นอเมริกาจึงมีประชาธิปไตยทางการเมือง หรือพวกมาร์กซิสต์หัวใหม่ ซึ่งเชื่อว่าประชาธิปไตย

ทางเศรษฐกิจจะเป็นตัวกำหนดประชาธิปไตยทางการเมือง แต่ยอมรับว่า สถาบันทางการเมืองในอเมริกาหลายสถาบันสามารถทำให้ชนชั้นกรรมาชีพแสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพของตนได้ ฉะนั้นอำนาจทางเศรษฐกิจมิได้ก่อให้เกิดอำนาจทางการเมืองเสมอไป (ดู Sherman, *Radical Political Economy*, chapter 9) แม้ว่าผู้เขียนจะสรุปว่า คนงานอยู่ในฐานะที่จะนำพลโลกให้ก้าวเข้าสู่ยุคสังคมนิยม แต่น่าที่ผู้เขียนจะเสริมไว้ด้วยว่า ถึงรัฐในระบบทุนนิยมจะเป็นเครื่องมือกดขี่ของนายทุน และต้องมีการต่อสู้ระหว่างชนชั้น แต่ทั้งสองปัจจัยนั้นหาได้จะสามารถทำลายระบบนายทุนลงไม่ ระบบนายทุนจะสลายตัวได้ก็ต่อเมื่อเกิดการขัดแย้งต่างๆ (อันหลีกเลี่ยงมิได้) ดังได้วิจารณ์ไปแล้ว ฉะนั้นชนชั้นคนงานจึงอยู่ในฐานะเป็นเครื่องช่วยทำให้วิวัฒนาการเกิดขึ้นได้

บทที่ ๑๐ ขนต่อไปแห่งวิวัฒนาการของสังคมระบบโซเชลลิสม์ บทนี้เป็นบทส่งท้ายซึ่งเจริญรอยตามหนังสือที่มีแนวความคิดแบบสังคมนิยมทุกเล่ม ทั้งนี้เพราะว่ามาร์กซ์เป็นนักสังคมศาสตร์คนแรกที่ถูกกล่าวจะทำนายอนาคตของสังคมโดยอาศัยหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์สังคม ในอดีตมนุษยเคยได้ฝันที่จะเห็นสังคมในยุคอุดมคติ และต่างก็เพื่อฝันกันไปต่าง ๆ นานา แต่มาร์กซ์เป็นคนแรกที่สมารถตอบได้ว่า ในที่สุดแล้วระบบทุนนิยมจะต้องพัฒนามาถึงขั้นที่เกิดภาวะความขัดแย้งขึ้นภายในระบบซึ่งจะเป็นเหตุสำคัญแห่งการสลายตัวของระบบทุนนิยม และในขณะที่ระบบทุนนิยมกำลังอยู่ในขั้นสูงของมัน สังคมจะเต็มไปด้วยความไม่เท่าเทียม การว่างงาน ความขัดแย้งระหว่างชนชั้น และแม้แต่เทคโนโลยีก็จะหยุดชะงัก ทางเดียวที่จะทำให้เทคโนโลยีก้าวหน้า และยืดอายุระบบทุนนิยมได้คือสงครามจักรวรรดินิยม แต่ก็เป็นเพียงการแก้ปัญหาชั่วคราวเท่านั้น

เมื่อสังคมก้าวเข้าสู่ยุคสังคมนิยมซึ่งปราศจากชนชั้นแล้ว นอกจากการขูดรีดจะหมดไปแล้วประชาชนจะมีสิทธิบนพื้นฐานที่แท้จริงอย่างเสมอภาคกัน (เช่น สิทธิที่ทุกคนจะมีงานทำ มีเวลาพักผ่อนโดยได้ค่าจ้างเต็ม มีการศึกษา และมีชีวิตในมาตรฐานอันเหมาะสมในยามเจ็บป่วยหรือปลดเกษียณ) นอกจากนั้นยังมีสิทธิทางแพ่ง คล้ายกับระบอบประชาธิปไตยของทุนนิยม ต่างกันแต่เพียงว่าสิทธิทางแพ่งบางอย่างที่จะเป็นอันตรายต่อระบบสังคมนิยมซึ่งไม่มีการขูดรีดจะต้องถูกจำกัด เช่น เสรีภาพในการพูดและการเขียนบางอย่าง เป็นต้น

ในอเมริกา ถึงแม้ว่าเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ (ในช่วง พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๙๔) ของอเมริกาจะสุกงอมพอต่อการที่สังคมจะก้าวเข้าสู่ยุคสังคมนิยม แต่การโฆษณาถึงคุณประโยชน์ของระบบทุนนิยม

และการบิดเบือนสภาพชีวิตในรัสเซียได้เป็นอุปสรรคต่อพัฒนาการดังกล่าว อย่างไรก็ตาม สำหรับประเทศพัฒนาที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย (อย่างไม่มีข้อยกเว้น) ดังเช่นอเมริกา สามารถจะพัฒนาไปสู่ระบบสังคมนิยม และทำให้ชนส่วนใหญ่ได้มาซึ่งความเสมอภาคแห่งสิทธิพื้นฐาน ก็แต่โดยการฉีกกักขังของชนชั้นคนงาน

ส่วนในประเทศกึ่งเมืองขึ้น หรือเมืองขึ้นที่ด้อยพัฒนาและถูกขูดรีดจากนายทุนศักดินาในประเทศและนายทุนต่างประเทศ วิธีที่จะได้มาซึ่งสิทธิดังกล่าวจำเป็นที่ประชาชนจะต้องรวมตัวกันเพื่อให้ได้มาซึ่งระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบใหม่ก่อนแล้วจึงจะสามารถจัดรูปเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมได้

ข้อเสนอของผู้เขียนเกี่ยวกับวิธีที่จะทำให้ประเทศต่าง ๆ ก้าวไปสู่ระบบสังคมนิยม ออกจะเป็นข้อเสนอที่ค่อนข้างจะผิวเผินเกินไป และมีบางอย่างขัดแย้งกับข้อสรุปในบทก่อน เช่นการเสนอว่าสำหรับประเทศสหรัฐอเมริกาเงินเอนโบริโออยู่ข้อเดียวคือ ปวงคนงานต้องฉีกกักขังกันนำชาติไปสู่ระบบสังคมนิยม ข้อเสนอดังกล่าวออกจะแย้งกับความเชื่อของผู้เขียนในบทที่ ๙ ที่ว่าในสหรัฐอเมริกายังมีธาตุแห่งฟาสซิสต์อยู่ทั่วไปเพราะสหรัฐอเมริกายังไม่มีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจที่แท้จริง ทำให้ประชาธิปไตยทางการเมืองดูน่าสงสัย เมื่อเป็นเช่นนั้น รัฐก็ย่อมเป็นเครื่องมือของชนชั้นนายทุนกลุ่มที่จึงเป็นไปได้ที่ชนชั้นคนงานจะได้มาซึ่งประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ โดยไม่ได้ประชาธิปไตยทางการเมืองก่อน

สำหรับข้อเสนอของประเทศด้อยพัฒนาที่ปวงชนจะต้องสร้างประชาธิปไตยแบบใหม่ขึ้นก่อน ผู้เขียนก็มิได้ระบุดังไปว่า คำว่าประชาธิปไตยแบบใหม่หมายถึงอะไร จะเป็นประชาธิปไตยรวมศูนย์แบบของเหมา หรืออื่น ๆ นอกจากนั้นในการที่ชนชั้นกรรมาชีพจะขึ้นมาอำนาจแทนชนชั้นนายทุน ชนชั้นกรรมาชีพก็จำเป็นต้องใช้อำนาจรัฐกักขัง (โดยวิธีรุนแรงหรือวิธีใดก็ตาม) ชนชั้นนายทุนอย่างที่เราเรียกว่า Dictatorship of the Proletariat (เผด็จการชนชั้นกรรมาชีพ) ผู้เขียน (รวมตลอดไปถึงมาร์กซ์ เลนิน และคนอื่น ๆ) ก็มิอาจจะบอกได้ว่ามีเงื่อนไขอะไรบ้างที่เผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพจะไม่กลายเป็นเผด็จการของผู้นำกรรมกรและพลเรือนเพียงไม่กี่คน ยิ่งกว่านั้นผู้เขียนยังไม่ได้แยกแยะเงื่อนไขรายละเอียดที่เหมาะสมต่อการพัฒนาไปสู่สังคมนิยม (Signey Hook, *Towards the Understanding of Karl Marx*, p. 276)

เงื่อนไขต่าง ๆ ในประเทศทุนนิยมอย่างอเมริกาเวลานี้จะไม่สู้อำนวยต่อการจะเปลี่ยนไปสู่สังคมนิยม เพราะโอกาสที่ประเทศเหล่านี้จะทำสงครามจักรวรรดินิยมยังมีอยู่ แต่ผลของสงครามอินโดจีนและการลุกฮือขึ้นขับไล่จักรวรรดินิยมทั่วโลก เป็นสัญลักษณ์ว่าอเมริกากำลังเคลื่อนไปสู่ภาวะสับสนที่จะเปลี่ยนอเมริกาไปเป็นสังคมนิยมในศตวรรษอันใกล้ นี้ นอกเสียจากว่าจะมีอัสวินมาขาวมาช่วยระบบทุนนิยมไว้ได้อย่างที่นายจอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ สามารถช่วยระบบทุนนิยมให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์เศรษฐกิจตกต่ำในปี ค.ศ. ๑๙๓๐ ได้

นิพนธ์ พัวพงศกร

คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

วารสารธรรมศาสตร์

ฉบับหน้า

ว่าด้วย วรรณกรรมไทย
